

Az egész életen át tartó tanulás és az aktív idősödés összefüggései

Hatékony tudástranszfer és képességfejlesztés a szenior
társadalomban

Az EFOP 5.2.2. ALL-Local Projekt folyamatának és eredményeinek
elemzése

Dr. habil Németh Balázs PhD – EFOP-5.2.2-17-2017-00071
ALL-Local projekt, szakmai projektvezető

Nevelők Háza Egyesület, Pécs

2020. január

Projekt honlap: <http://all-local.ckh.hu/>

Az egész életen át tartó tanulás és az aktív idősödés összefüggései: Hatékony tudástranszfer és képességfejlesztés a szenior társadalomban - Az ALL-Local Projekt folyamatának és eredményeinek elemzése

Dr. habil Németh Balázs PhD – ALL-Local projekt, szakmai projektvezető/ Civil Közösségek Háza

Az ALL-Local projekt bemutatása

Ténylegesen 2018 késő őszi kezdődött meg az Széchenyi 2020 EFOP (Operatív Program) 5.2.2-17-2017-00071 projekt indulása és a célokhoz kapcsolódó első találkozó, az ún. Kick-off meeting megvalósítása, ahol elindult a tervezés során a pályázati anyagban is felvonultatott célkitűzések áttekintése és a nemzetközi partnerekkel történő személyes egyeztetés a partneri bemutatkozást követően. E szerint **az ALL-Local célkitűzése az volt, hogy hazai és nemzetközi jó gyakorlatokra támaszkodva tárja fel az 50+ társadalmi réteg, tehát az idősödő és idős/szenior társadalom tanulásának, az életen át tartó tanulásban való részvételét, különös tekintettel négy fő dimenzióra/célterületre. Ezek:**

- Az egészség-tudatos életmód és életvezetés növelése és terjesztése/Extension of health-conscious way of life
- Hatékony tudásmegosztást célzó szolgáltatások/Knowledge-transfer type of services
- Az önkéntesség, mint az életen át tartó tanulás megnyilvánulása/Voluntary work – as a form of lifelong learning
- Intergenerációs együttműködések és ehhez illeszkedő tanulási formák/ Intergenerational collaborations and related forms of learning

A projekt tovább célkitűzései:

- a fenti irányokkal összhangban növelni az 50+-os szeniorok részvételét az olyan programokban és közösségi formákban, melyek a fenti négy dimenzió valamelyikéhez kapcsolódóan hozzájárul az idősödő és idős népesség életminőségének javításához és az e népességhez tartozók közösségi integrációjának, elismerésének a növeléséhez, támaszkodva a szeniorok munka- és élettapasztalataira épülő látásmódjára, felfogásaira.
- A hazai és nemzetközi, elsősorban közép-kelet-európai térségben felmutatható jó gyakorlatok egy részének megismerése és az ezekre támaszkodó tapasztalatok elsajátítása.
- Az egyes témákhoz kapcsolódó fejlesztési lehetőségek és perspektívák helyes artikulálásához nélkülözhetetlen partnerségi kapacitások feltárása, különös tekintettel a helyi és regionális potenciálok, gyakorlatok és tapasztalatok alapján.
- A projekt céljaival összhangban a fent jelzett négy fő témacsoporthoz illeszkedően tematikus programok (workshop- műhelymunka-tanulmányút) megvalósítása két körben, *tehát helyzetelemzés és fejlesztés szinteken* annak érdekében, hogy az egyes témák kapcsán egyszerre jelenjen meg a nemzetközi gyakorlat alapján felrajzolható trend, továbbá a helyi és térségi (Pécs és Baranya) jó gyakorlatok egyaránt.
- Jó gyakorlatok gyűjtése és elemzése nemzetközi, helyi és térségi partnerek bevonásával.
- kérdőíves vizsgálat megvalósítása magyar és horvát dimenzióban 100-100 gyakorló szakember bevonásával a szenior oktatás korszerűsítéséhez kapcsolódó professzió-fejlesztés céljával. Ehhez kapcsolódóan kérdőív-készítés, elemzés és konkrét javaslatok megfogalmazása.

- A fentiek alapján a projekt témájához és célkitűzéseire illeszkedő javaslatok és szakmai ajánlások megfogalmazása, támaszkodva a tematikus projekt-találkozók elemző és fejlesztő összegzéseire.

A projekt hosszú távú célja

1. Pécssett, illetve Baranya megyében az idősödő (50+) és idős korosztály aktív, egészségben eltöltött életkorának növelése az „élethosszig tartó tanulás” helyi gyakorlatának kiszélesítésével annak érdekében, hogy, - egyrészt

- az aktív életkor növekedésével csökkenjenek a feszítő egészségügyi és szociális problémák,
- csökkenjenek a generációk között meglévő oktatás egyenlőtlenségek és erősödjön a társadalmi felzárkózás mértéke.

2. Az „élethosszig tartó tanulás” idősödő és idős korosztályt célzó, Pécssett és Baranya megyében működő szolgáltatási gyakorlatainak bővülése, a működő módszerek fejlődése, új módszertani megoldások, jó gyakorlatok elterjedése

A projekt közvetlen célja, hogy

megvalósítson négy országbeli, négy - az idősödő és az idős korosztályt célzó, az „élethosszig tartó tanulás” szolgáltatási mintáiban jelentős szakmai tapasztalattal rendelkező szervezettel a szolgáltatás négy részterületén helyzetelemzést és fejlesztést, így

- az egészségtudatos életmód terjesztése;
- a tudástranszfer típusú szolgáltatások;
- az önkéntesség – mint az „egész életen át tartó” tanulási formája, valamint
- az intergenerációs együttműködések és tanulási formák erősítése terén.

A szolgáltatási gyakorlattal kapcsolatban gyűjtött (helyzet)elemző tapasztalatok, a szolgáltatási gyakorlatok terjedését gátló vagy egyéb szakmai problémák jobb megértése, új módszerek, jó gyakorlatok gyűjtése, tudásbővítés, hálózatépítés egyaránt fontos része projektalapú tevékenységünknek. Ehhez az alábbi irányokat jelöltük ki feladatként:

1. szakmai ajánlások, javaslatok, konkrét módszertani minták kerüljenek megfogalmazásra a szolgáltatások kiterjesztésének lehetőségeire, a szolgáltatási gyakorlatban tapasztalható problémák megoldására vonatkozóan;
2. széles palettát felvonultató, módszertani és gyakorlati szinten kipróbált, s adaptálásuk lehetőségére ajánlásokat megfogalmazó „jó gyakorlat tár” álljon rendelkezésre;
3. az együttműködés-fejlesztés révén létrejövő nemzetközi és hazai szolgáltató szervezeteket tömörítő szakmai hálózat a kölcsönös tanulás és tapasztalatszerzés révén szakmai segítő hálózatként tudjon funkcionálni.

A célok illeszkedése a szakmapolitikai környezethez és a felhívásban meghatározott konkrét célokhoz

A projekt céljai a felhívás céljaihoz illeszkednek a nemzetközi tapasztalatok és jó gyakorlatok megismerése, hazai alkalmazásra történő ajánlások kidolgozása területén. A projekt a célok elérése érdekében a koordinátor tevékenysége alapján az előre meghatározott négy nemzetközi szakértői partner-szervezettel előkészítette a kick-off találkozót és a tematikus programokat, melyek révén a célok megvalósítását terveztük. A nemzetközi partnerek között horvát (DANTE) szervezet jelenítette meg a hatékony tudás-transzfer fejlesztés, lengyel partner (NAVICULA.M) az egészség-tudatos életmód elsajátítása és gyakorlása, szlovák partner (TENENET) az önkéntesség fejlesztése és cseh partner (AKLUB) az intergenerációs együttműködések fejlesztésének trendjeit vázolta fel és hozott fejlesztési javaslatokat, ezeket a helyi/térségi gyakorlattal összevetettük.

Projektünk értékét növeli, hogy Jumbo Klercq, holland gerontoeducációs és felnőttképzési szakértő tréning-tevékenységgel és a négy fő projekt-téma kapcsán kritikai észrevételekkel járult hozzá ahhoz, hogy eredményeinket vessük össze a nemzetközi trendekkel mind felnőttképzési, mind gerontoeducációs nézőpontból egyaránt.

A projektben közreműködő nemzetközi partnerek bemutatása

DANTE – horvát felnőttoktatási és képzési szervezet, mely Rijekában működik (CRO)

A DANTE több éves hazai is nemzetközi felnőttképzési projekt-alapú képzésfejlesztési tapasztalatokkal rendelkező szervezet, mely az Európai Felnőttoktatási Társaság (EAEA) tagja. A DANTE munkatársai számos uniós támogatású projekt révén vesznek részt a horvátországi felnőttképzési kínálat korszerűsítésében, egyúttal a képzők tréningezése, módszertani fejlesztése, tananyag-fejlesztés, hálózatos együttműködések, tapasztalatcsere, felnőtt tanulói célcsoportokkal való hatékony együttműködések mind szerepelnek tevékenységeik palettáján. Ugyanakkor a partnerségbe azért kerültek be, mert a balkáni országok felnőttképző szervezetei közötti együttműködésben tapasztalt igen aktív jelenlétükben fontos szerepet játszik az intergenerációs tanulások fejlesztése, s az ALL-Local projekt tervezése során úgy véltük, hogy érdemes volna bevonni őket a nemzetközileg is minőségi fejlesztésnek definiálható gyakorlati tapasztalataik révén. Ezeket markánsan meg is mutatták a közelmúltban mind az EAEA, mind az UNESCO CONFINTEA VI/GRALE/RALE szakpolitikai diskurzusban, s ezek gyakorlat-orientált diskurzusában.

A DANTE közreműködése révén egy olyan szakmai partnert tudtunk bevonni a projektbe, mely azt is vállalta, hogy a projekt egyik szakmai eredménye, azaz a kérdőíves vizsgálat partner-szervezeteként 100 fő képző, fejlesztő, mentoráló, stb. szakembert szólít meg annak érdekében, hogy valós képet kapjunk arról, hogy milyen tényezők befolyásolják a szenior oktatás és tudás-transzfer fejlesztésének lehetőségeit. A kérdőív tervezése és felépítése vonatkozásában számos előremutató javaslatot és észrevételt tettek a horvát partner-szervezet munkatársai, akik nyitott, kooperatív szemléletükkel és kritikai attitűdjükkel, továbbá kitartó, ösztönző munkájukkal hozzájárultak projektünk sikeréhez.

A DANTE ugyanakkor az általa vállalt hatékony tudástranszfer témakört is kellő alaposággal tárta fel és saját projekt-tapasztalataira építve mutatta be azokat a tényezőket, melyek az idősödő és idős felnőttek tanulását és tanítását befolyásolják az érdeklődés, a részvétel, az elköteleződés, a közösségi aktivitások/önkéntesség, vagy épp a tudás- és tapasztalat-megosztás, csere kapcsán egyaránt. A DANTE által felvonultatott gyakorlati példák szemléletesek, sőt példaértékűek voltak, melyek révén felismerhetővé vált, hogy a szélesebb térség gyakorlata nem is tér el olyan mértékben egymástól, mint ahogy azt korábban feltételeztük. De erről részletesebben a következtetések és ajánlások fejezetben!

További infó itt: <http://dante-ri.hr/en/naslovnica-english/>

NAVICULA m. – lengyel szakmai partner-szervezet Lódz-ból (PL)

A lengyel partner-szervezet bevonása révén ugyancsak erősíteni szándékoztunk az ALL-Local projekt azon részét, hogy olyan szervezet kerüljön be az együttműködésbe, mely szintén rendelkezik az általa vállalt téma, jelen esetben az egészség-tudatos életmód elsajátítása és gyakorlása kapcsán uniós támogatású projekt-tapasztalatokkal, mivel az ezek alapján felhalmozott tapasztalatokat, a témához illeszkedően lényeges partneri, szakmai együttműködések fontosságát jelző megoldások az ALL-Local projekt céljaihoz kapcsolódó bemutatással lehetőséget teremtenek arra, hogy a pécsi és Pécs-környéki térségi praxist a lengyel példával összevetve izgalmas következtetésekre juthassunk lehetőségek és korlátok felvázolásával, reflexiók megfogalmazásával.

A NAVICULA mint vállalkozás azért is fontos példa, mert a nemzeti és uniós pályázatok révén Lódz-ban környékén felkarolja azokat az ügyeket, melyek az idős és idősödő polgárok bevonására, elkötelezett részvételére, tehát az alulról építkező, az igények alapján formált közösségépítésre helyezi a hangsúlyt és ehhez illeszkedően az alapos és körültekintő fejlesztő munkát hangsúlyozza.

Ugyanakkor a NAVICULA révén bepillantathatunk azokba a szenior-közösségfejlesztő munkába is, mely Lódz-ban hozzájárul ahhoz, hogy az egyéni és közösségi érdeklődésre építő, valamint a problémaorientált kínálat hozhatja meg az egyébként is lassú, de kitartó szenior-programok sikerét, különös tekintettel az egészséges életmód elsajátítása és gyakorlása vonatkozásában, legyen szó szellemi, fizikai aktivitásokról, tehát a szellem, a lélek és a test kondicionálásáról, vagy akár ezek kombinációjaként az egészséges étkezés, a zene, a film- és képzőművészet stb. sajátosan izgalmas világnak tanulással és cselekvő részvétellel történő felfedezéséről.

A NAVICULA egyúttal egy olyan érzékeny, a szenior társadalom irányában megjelenített odafigyelést is megmutatott az ALL-Local projektben, melynek kapcsán jobban megérthető, hogy miért épp azokat a gyakorlatokat hozták projektünkbe, melyekkel az általuk gondozott témát jobban megérthetővé igyekeztek tenni. De azért is volt érdemes a lengyel partnere által feltárt témaspecifikus gyakorlatokat jobban megismerni, mert ezek révén megismerhetővé vált, hogy milyen formájú, típusú partnerségi formákban, helyi kollaborációkkal tud az egészség-tudatos életmód elsajátítása és gyakorlása kibontakozni egy közösségben.

A NAVICULA.M (régi nevén BOIE) 2001 óta működik. A szervezet küldetése kezdettől fogva felnőttképzési szolgáltatások nyújtása tekintet nélkül a résztvevők társadalmi státuszára, életkorára.

További információ itt: <http://naviculam.pl/>

TENENET o.z. – Szakmai partner-szervezet Szenc-ről (Senec) (SLO)

A civil szervezet 2011-ben alakult Senec (Szenc) városában abból a célból, hogy a fogyatékkal élő emberek és gyerekek családtagjai, valamint tartós munkanélküliek számára védett munkahelyet biztosítsanak. A szervezet bevonása azért volt lényeges és hasznos, mert szlovák szakmai tényezőként jelentős számú uniós támogatású projekttel tudta a közelmúltban fejleszteni a fogyatékkal élők és más sérülékeny társadalmi csoportok tagjainak a képességeit. Ezen projektek részben egyéni és közösségi képességek fejlesztését is magába foglalja, ugyanakkor megjelenik az időseket képességeinek fejlesztő képzési programja is, melynek keretében a finom motoros készségek, a koordináció, a kreativitás és a szocializáció előmozdítása és fejlesztése az alapvető célkitűzés.

A TENENET szolgáltatási tevékenységét egyébként jelentős szenci és térségi önkéntes szakmai és segítő tevékenységre és felajánlásra is építi, s az ezekben szerzett tapasztalatait igyekezett megosztani az ALL-Local partnerekkel és a közreműködő pécsi és térségi gyakorlati szakemberekkel, akik az időseket célzó, vagy az idősek bevonásával megvalósuló önkéntes munkát szervezik és szívesen vesznek részt tudásmegosztást célzó együttműködésekben.

Ugyanakkor érdemes azt is hangsúlyozni, hogy az önkéntességre épülő tevékenységekkel megvalósuló idősoktatás tematizálása egyszerre jelzi a TENENET esetében is a szenior közösségek tagjainak bevonásának fontosságát és az e témához illeszkedő tényezők társadalmi kérdéseit, de a tematizálás révén felbukkan az ALL-Local projektben is érvényesülő hatékony tudásmegosztás, az egészséges életmód, az intergenerációs partnerségek és az ezekben való megnyilvánulások konkrét formáinak elsajátítása és fejlesztése, melyek révén növelhető a szenior társadalom bevonása oktatásba és képzésbe.

További információ itt: <https://tenenet.sk/>

AKLUB – Centre for Education and Counselling, cseh szakmai partner szervezet az intergenerációs tanulások témakörében (CZ)

Az AKLUB Az AKLUB Oktatási és Tanácsadó Központ - oktatási és nonprofit szervezet 1997-ben alakult Csehországban, Krnov városában. Projektünk szempontjából tapasztalt oktatási és képzési, tanácsadással egyaránt foglalkozó szervezet képviselte az intergenerációs tanulások témáját, s ehhez fel tudta vonultatni azokat a releváns projekt tapasztalatokat, melyek segítségével megérthető az idősktatás társadalmi haszna, valamint olyan reflexiók gyűjthetők a téma köré, amikre támaszkodva hatékony intergenerációs programok, módszerek és kollaboratív modellek fejleszthetőek, különös tekintettel az intergenerációs tanulásokban rejlő részvételi és teljesítménybeli tényezőkre, korlátokra és lehetőségekre.

Az AKLUB számos uniós támogatású projektjei révén szerzett tapasztalatait felhasználta projektünkben abban a tekintetben, hogy az általa bemutatott jó gyakorlatok az intergenerációs tanulás fejlesztését támogató oktatási-képzési módszertani, kommunikációs és kollaboratív képesség-fejlesztési tevékenység innovációjához is hozzájárultak, ugyanakkor egyértelművé tették, hogy az AKLUB által képviselt szemlélet valóban gyakorlat orientált, mely az ALL-Local projekt révén előtérbe hozott idősktatás ügye tekintetében a tanulói képességek, a motiváció, az elköteleződés és más a szeniorok bevonását befolyásoló kontextust azonosított a részvétel növelésének összefüggésében.

Az AKLUB hozzájárult gyakorlati tapasztalatai révén, hogy projektünk fókuszába vonjuk be a témánk szempontjából hasznos infokommunikációs eszközöket és közösségi média-felületeket, melyek erősíthetik projektünk célkitűzéseit, különös tekintettel az eredmények hatékony disszeminációjára.

További infó: <https://www.aklub.org/en/>

Az életem át tartó tanulás koncepcionális kérdései és az idősök tanulásának kihívásai

A lifelong learning-koncepció a lifelong education-program módosulásaként, utódaként jelent meg az 1970-es évek elején, mint gondolat, ugyanakkor arról ma is megoszlik a téma kutatásával foglalkozó szakemberek véleménye, hogy konkrétan ki állhat a gondolat megfogalmazása mögött, adott-e valaki definíciót a fogalomnak már a kezdetekkor. Vagy nem másról van csak szó, mint a lifelong education fogalmának, tehát a huszadik század elején felbukkanó folyamatos, egész életem át tartó nevelés és oktatás fogalmának az újbóli értelmezése lenne a fogalom lényege a tömegoktatás korában.

Az 1960-as években az oktatásnak a folyamatos gazdasági és társadalmi változásokhoz való alkalmazkodás képtelenségét, legalábbis lassúságát feltételezték és az oktatás válságáról beszéltek, mint Coombs (1967), vagy új oktatási paradigmát vetítettek előre, mint Olof Palme, a kiváló svéd szociáldemokrata oktatáspolitikus, majd később miniszterelnök 1969-ben.¹

Merricks (2001) leszögezi, hogy a válsághoz legalább annyira kötődő *változás* fogalma volt a meghatározó nemcsak a lifelong learning, de a tanuló társadalom modelljének előtérbe kerülésében egyaránt. Ezt a változást Schön (1971) a tanuló társadalom modelljének megjelenésében egyértelműen visszatükröződőnek érzi, Castells (1989) pedig arra hivatkozik, hogy technológia innovációk révén az emberiség képessé vált az információ manipulálására, sőt az emberi tevékenység átfogó befolyásolására.² Merricks nem Lengrand híres 1975-ben megjelent UNESCO kutatásának publikálásához köti a lifelong learning fogalmának előtérbe kerülését, de felhívja a figyelmet, hogy

¹ Olof Palme az európai oktatás miniszterek egyik első találkozásán Versailles-ban vetette fel a *Recurrent Education* (rekurrens oktatás) gondolatát, melyet nem sokkal később az 1970-ben létrehozott OECD tűzött zászlajára és jelenítette meg azt mint az egész életem át tartó tanulás stratégiáját.

² Field, John, (2006) *Lifelong Learning and the New Educational Order*. Trentham Books, Stoke on Trent. 10. old. A kötet szerzője is drámai változásokra hivatkozik az ipar és a szolgáltatások gyökeres átalakulása kapcsán!

miközben sokan, közöttük Ettore Gelpi, Faure és sokan mások - közöttük Lengrand – is maguknak tulajdonították a lifelong learning koncepciót, mint paradigmaváltó nézetet. A lényeg elsősorban az oktatás-központú intézmény- és szervezatorientált nézetek felől a tanuló és a tanulás tevékenysége eredményességét, mint problémát a központba helyező nézetek felé való elmozdulásban van.³

Mind az egész életen át tartó tanulás, mind a tanuló társadalom felfogás szerepet játszott az iskoláztatás modelljének megújításában a tanulás folyamatának előtérbe helyezésével, például Husén modelljében (1974), mely az oktatásban a valódi tanulási szükségletek kielégítésének igényét kívánta megjeleníteni és nyitott iskolát igényelt a társadalom „iskolátlanítását” akaró radikális nevelési/oktatási felfogásokkal szemben, mely utóbbi radikális irányzatnak Illich (1971) volt az egyik emblemikus képviselője.

Az OECD a rekurrens oktatás lényegét a lifelong learning stratégiájaként jelenítette meg 1973-ban a gazdasági növekedés érdekében tett folyamatos oktatási és képzési változások, a nyitott és rugalmas oktatás és képzés felé történő elmozdulást jelző politikákkal és gyakorlattal, ugyanakkor az UNESCO által 1960-ban tudatosan vállalt *lifelong education* koncepció - figyelembe véve a gazdasági változásoknak már az egy évtizeddel korábbi hatásait, kihívásait - egy holisztikusabb felfogást képviselt. Ezt az UNESCO második felnőttoktatási világkonferenciáján Franz Pöggeler mint *permanens nevelés* fogalmazott meg és vált az egyetemes oktatási és nevelési koncepcióvá, melyet aztán más nemzetközi szervezetek is átvettek, mivel lényegesen tágabb, rugalmasabb, integratívabb fogalomnak tartották az OECD előbbi taglalt fogalmához képest. Az Európa Tanács az UNESCO oktatási és nevelési felfogását tekintette maga számára követendőnek, amikor 1971-ben a lifelong education koncepcióját, mint lehetséges integrált oktatáspolitikát vetett fel.

Akár E. Faure (1972) és munkacsoportjának híres UNESCO-dolgozatát hozzuk fel példaként *Learning to be (Tanuljunk meg élni)* címmel, akár az OECD már korábban említett 1973-as koncepcióját vesszük figyelembe, melyet Boshier szerkesztett meg *Rekurrens/Visszatérő oktatás: a lifelong learning stratégiája* címmel, ezek a munkák és az azt követők is még többnyire oktatási, nevelési központúak. Elsősorban az oktatás és képzés, tovább a kultúra intézményeinek szervezeteinek tudásátadási mechanizmusaira, abban is legfeljebb a tanítás folyamatára fókuszáltak és nem a tanulót, a tanulást helyezték a modell, az elemzés központjába.

Azok a kritikák, melyek fontos impulzusokat adtak nem csak a pedagógia, de az andragógia képviselőinek, hogy a felnőttek valóban nyitott, a tanulóra koncentráló iskola-modelljét megalkossák ma is aktuálisak, mivel az oktatáspolitikai valóságának bántóan elégtelen szociális érzékenysége lecsapódott a döntően munkaerőpiaci, foglalkoztatáspolitikai orientációk dominanciájában, ez pedig ugyancsak komplex, és nem egyszerűen csak pedagógiai problematika. Ezt a problémát és annak ellentmondásait kiválóan érzékelt idejekorán Freire (1972, 1973).

Ettől még a lifelong learning akkor nem vált még koncepcióvá, legfeljebb erősödtek azok a tényezők, melyek a piac oldaláról az egyén kompetenciáinak folyamatos fejlesztésével, az új társadalmi hatásokban pedig az aktív és kritikus egyének formálására építő tanuló társadalom ideáljának megfogalmazásával külön-külön jutottak el a folyamatosan tanuló, az ismereteit megújító egyénhez, aki a hatékony munka és a stabil, de egyben változó társadalom alkotó eleme. A mértékadó felfogások bár oktatási és nevelési feladatokra koncentráltak, azok többsége nem csak a pedagógiai, de a

³ Óhidy, Andrea arra hivatkozik, hogy P. Lengrand 1970-ben először egy UNESCO konferencián előadott gondolatai (*Introduction to Lifelong Education*) lettek volna a lifelong learning lényegének megfogalmazására tett első kísérlet elemei. Óhidy Andrea nem pontosan idézi Lengrand előadásának címét, mely előadással azonos címen 1975-ben megjelent Faure tanulmánya is. Lásd Óhidy Andrea (2006) *Lifelong Learning – az oktatáspolitikai koncepciótól a pedagógiai paradigmáig*. In *Új Pedagógiai Szemle* 2006/11. sz. 89. old.

felőttoktatás humanisztikus felfogására is hatással voltak, különösen azok, melyek nem kizárólagosan piaci szempontoknak akartak megfelelni. Eközben az OECD, a Világbank és az EGK által megjelenített oktatási modellek többnyire képzési feladatokat helyeztek a középpontba, felerősítve a tanuló szerepét, aki nem életkora, hanem folyamatos tanulása révén munkaképessé válva és maradva került az érdeklődés homlokterébe.⁴

Nem oszthatjuk azt a felfogást, miszerint a lifelong learning koncepció az 1970-es évektől közel húsz esztendő alatt pedagógiai paradigmává alakult volna, azt pedig végkép nem, hogy az Európai Unió létrejötte után rögvest terjedt volna el ismét az egész életen át tartó tanulás *globális látásmódja*.⁵ Azzal egyetérthetünk, hogy az 1990-es évek elején, közepén visszatért a folyamatosság értelmezése az oktatás és képzés világába, de már nem elsősorban a tanításra, hanem a tanulásra, annak folyamatosságára, eredményességére koncentrálva, főleg gazdasági, annak részeként foglalkoztatási, társadalmi stabilizációs tényezők miatt.⁶ Ennek az átalakulásnak az egyik iránya a felsőoktatás szerepének felértékelődése, a felsőoktatás bekacsolódása a folyamatos, minőségileg átalakuló tanulás fejlesztésébe, mint annak egyik meghatározó tere és ösztönzője.⁷

A lifelong learning koncepció stratégiává formálódása 1993-2003 között

Field a lifelong learning koncepciót, mint egy globális politikai konszenzust értelmezi, mely a '90-es évek elején, mint a lifelong education megújuló felfogása nyert teret elsősorban az Európai Bizottsághoz és az érintett főigazgatóságok berkeiben, hogy először a híres 1993-as Fehér Könyvben bukkanjon fel.⁸ Ott még, mint kizárólagosan gazdasági és foglalkoztatási eszköz jelenik meg, majd két évvel később – az oktatás- és képzéspolitikai szempontból mérföldkőnek tekinthető - 1995-ös Oktatási Fehér Könyvben tűnik fel, ott pedig már egy árnyaltabb, tehát a foglalkoztathatóság mellett az esélyegyenlőségnek is teret adó felfogás keretében (pl. a második esély hangsúlyozása) körvonalazódik.⁹ Fontos ugyanakkor tisztázni, hogy a brüsszeli bizottsági dokumentumokban a lifelong learning ekkor még mint a folyamatos tanulás cselekvéseként és nem koncepcióként, stratégiaként jelentkezik! Ez még akkor is így van, amikor 1995 végén a soron következő esztendőt az életen át tartó tanulás éveként jelöli meg az Európai Bizottság. A lifelong learning-ről szóló bizottsági deklaráció a CHANGE(változás) lényegét (tudományos és technológiai változások) a tudás megszerzésének és fejlesztésének központi tényezőjeként értelmezi ahhoz, hogy:

- a) A munkához és a társadalomhoz történő hatékony integráció;
- b) Az egyéni megvalósulás;
- c) Az egyenlő esélyek kiteljesedjenek.¹⁰

Nem véletlen, hogy 1997-ben a brit munkáspárti kormány lifelong learning minisztert nevezett ki, 1998-ban pedig egy LLL-tanácsadó testületet hoznak létre, különös tekintettel a felnőttkori tanulás támogatására. Ugyanakkor az Európai Bizottság 1995-ös Fehér Könyve egyértelműen a *tanuló társadalom* létrehozására hívott fel, mely már nemcsak az Európai Bizottságra nagy hatással lévő

⁴ Lásd Sz. Tóth János gondolatait a redukcionista oktatási és képzési felfogásokkal kapcsolatban Németh, Balázs (szerk.) *Az élethosszig tartó tanulás politikuma*. In <http://univtvweb.pte.hu/nyitottegyetem>

⁵ Ugyanott, 91. old.

⁶ Németh, Balázs (2003) *Az egész életen át tartó tanulás gondolatának feltámadása, avagy miért lett a koncepcióból politikum*. In *Tudásmenedzsment* 2003. IV. Évf./1. 30-40. old.

⁷ Németh, Balázs (2003) *University Continuing Education in Hungary*. In M. Osborne – E. Thomas (eds.): *Lifelong Learning in a Changing Continent. Continuing Education in the Universities of Europe*. NIACE-Leicester, pp. 205-227.

⁸ European Commission (1994): *White Paper on Growth, Competitiveness and Employability*. EC-EUROP, Brussels–Luxemburg.

⁹ European Commission (1995): *White Paper on Education and Training: Teaching and Learning. Towards the Learning Society*. EC-EUROP, Brussels–Luxemburg.

¹⁰ European Commission (1996) *European Year of Lifelong Learning*. EC, Brussels.

OECD, de az UNESCO felfogásának befolyását is érzékeltette! Tegyük azért világossá: az OECD 1996-ban az életen át tartó tanulást mindenki számára a munkavállalás/foglalkoztathatóság fejlesztése miatt ösztönözte,¹¹ miközben 1998-ban az UNESCO rendkívül kritikusan nyilvánult meg a döntően gazdasági érdekű, főleg neoliberális oktatáspolitikákkal kapcsolatban és visszatért a *lifelong education* fogalmához. Az UNESCO úgy értékelte, hogy az oktatást, különösképpen a közoktatást és a felnőttek iskoláit nem lehet magára hagyni a piac érdekeire hivatkozva.¹² Jacques Delors (1996), a leköszönő európai bizottsági elnök pedig éppen az UNESCO felkérésére írta meg nagyhatású tanulmányát, mely maga is paradigmaformáló erővel vitte a tanulást az oktatás- és képzéspolitikai felfogások középpontjába, viszont abban különösen fontos, nemcsak a foglalkoztatásnak, a gazdaságnak, de a társadalom és az egyén számára létfontosságú tanulási formákat, tevékenységeket, valamint készségek fejlesztését értékelte fel.¹³ Ezt a felfogást erősítette az ezredfordulón, és azóta is ragaszkodik ehhez, hiszen 2006-ban továbbberősíti az *Education for all (oktatást mindenkinek)* programot.¹⁴

Az OECD 1996-os LLL-értelmezését Óhidy Andrea úgy fogja fel, hogy az formálta a *lifelong learning*-et pedagógiai paradigmává a tanulás komplex értelmezésével a személyiség fejlődésére, a társadalmi beilleszkedésre, valamint a gazdasági szerepvállalásra gyakorolt hatásával.¹⁵ Érvelése figyelemre méltó, vélekedésem szerint az OECD dokumentumának alapkészségek fejlesztésének hangsúlyozása miatt van. Jellemző, hogy a Delors-dolgozat, különösképpen pedig az UNESCO említett 1998-es dokumentuma volt az a tényező, mely a főleg protestáns kultúrájú európai uniós tag- (pl. Nagy-Britannia, Németország, Dánia) és éppen a '90-es évek közepén csatlakozó országokat (pl. Svédország, Finnország) arra ösztönzi, hogy az UNESCO 1997. évi CONFINTEA V. felnőttképzési világkonferenciáján a 21.század kulcsaként beszéljenek a tanulásról.

Az elemző tanulmányokban sajnos sokszor keveredik az oktatás (*education*) és a tanulás (*learning*) fogalmának alkalmazása és a nem konzekvens fogalomhasználat félrevezető lehet! Ne gondoljuk azonban, hogy 1996-ban az életen át tartó tanulás európai évében vált volna paradigmává a koncepció, annál is inkább, mivel 1997-ben az Európai Bizottság „AGENDA 2000” című dokumentuma is legfeljebb *lifelong training* fogalommal operál, jelezve a gazdasági, foglalkoztatási érdekeknek a képzési orientációra gyakorolt hatását, de az is lehet, hogy a dokumentum szövegének szerzője egyszerűen elírta a fogalmat! A képzési orientáció nem egyedüli, hiszen ekkortól az európai oktatás- és képzési felfogások zömére egy igen erőteljes képzési, szakképzési orientáció lesz a jellemző.¹⁶ 1999-ben a német, majd pedig a finn európai uniós elnökség alatt fogalmazódik meg a gazdasági megújulást szolgáló lisszaboni program részeként az új költségvetési periódushoz kapcsolódó Socrates és Leonardo programokhoz kötődő *lifelong learning* felfogás igénye, melyet 2000. márciusára az EURYDICE tanulmányában összegeznek (2000) és amelyet majd a lisszaboni tanácsülés határozata alapján az Európai Bizottság formál önálló munkaanyagba, mely a Memorandum (2000) nevet kapja.

¹¹ Organisation for Economic Co-operation and Development (1996): *Lifelong Learning for All. Meeting of the Education Committee at Ministerial level.* OECD, Paris.

¹² United Nations Education, Science and Culture Organisation (1998): *Lifelong Education for All.* UNESCO, Paris.

¹³ Sz. Tóth, János (szerk., 2001): *Európa kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról.* MNT–SZIE, Budapest–Gödöllő. 22–42. old. Sz. Tóth János hangsúlyozza, hogy a dokumentum ajánlásai rámutatnak a tanulás árnyalt felfogásának szükségességére, mely nem kizárólag a formális tér sajátja, de a non-formális és informális tanulás tereinek is szerepet szán a tanuló életkorára tekintet nélkül!

¹⁴ United Nations Education, Science and Culture Organisation (2006): *Education for All.: Global Monitoring Report.* UNESCO, Paris.

¹⁵ Óhidy Andrea (2006) *Lifelong Learning – az oktatáspolitikai koncepciótól a pedagógiai paradigmáig.* In *Új Pedagógiai Szemle* 2006/11. sz. 92.old.

¹⁶ European Commission (1999) *AGENDA 2000. For A Stronger and Wider Europe..* EC, Brussels.

Az EURYDICE tanulmány rögzíti azokat a szempontokat, mely a lifelong learning stratégiai paradigmává formálódásának fontos elemei:

- Az emberek életük során többször, akár folyamatosan tanulnak;
- Felértékelődik a szaktudás, a magas fokú szakmai ismeret, amely a stabil alapismeretekkel, személyes képességekkel (számos országban az élethosszig tartó tanulást a folyamatos képzésekkel, a felnőttképzéssel és a szakképzéssel – gyakran a felnőttoktatás túlzottan is, szűkítően értelmezett, képzés-centrikus);
- Az oktatás formális és nem-formális tereinek együttműködése szükséges, különösen a felnőttoktatás vonatkozásában;
- Felértékelődik a stabil alapkészségek, műveltség megléte, melyben a tanulás tevékenysége cél öröm;
- A tagországok első prioritása: A foglalkoztatás elősegítése¹⁷

A Memorandum pedig megnyitott egy olyan kétszintű politikaformáló folyamatot, melyben a magasabb szinten a Miniszterek Tanácsában a tagországok a főleg globális gazdasági kihívások kényszere miatt előkészítenek egy olyan menetrendet, mely felpörgeti a tagállamok koordinációs tevékenységét az oktatás és képzés területén. Ennek a kezdete és egyben tükröződése a 2001. évi bizottsági nyilatkozat az életen át tartó tanulás európai térségének megvalósításáról, mely nemcsak a lifelong learning definiálására tesz kísérletet, egyben lezárta a közel egy esztendeig tartó igen intenzív ún. „Memorandum-vitát”, melynek tapasztalatai, mint alsóbb szintű társadalmisított diskurzus részei beépülnek a politikaalkotásba.¹⁸

A lifelong learning 2001-re tehát meghatározta azt az európai integratív oktatási, képzési politikai gondolkodást, mely igyekezett ötvözni a gazdasági alapú humán erőforrás fejlesztés és az egyén aktív közösségi szerepvállalásához szükséges készségek és kompetenciák fejlesztésének gyakorlatát. A folyamat arra sarkallta a tagországokat, továbbá érzékeltette a csatlakozás folyamatában lévő országokkal – így Magyarországgal is -, hogy az életen át tartó tanulás az Unió alapszerződéseiben az oktatás és képzés fejlesztésének három kulcskérdése alapján nem kerülhet le a napirendről, tehát a minőségi fejlesztés, a hozzáférés és esély növelése, valamint a partnerségi alapú fejlesztések irányadóak lesznek és maradnak a politikaalkotásban. Ezeket magam közpolitikaként értelmezem, mivel ez a közügy a közösségi források felhasználását, sőt a források növelését indokolta, indokolja ma is, nem felülírva a tagállamok autonómiáját az oktatás és képzés területén, mégis relativizálva azt. Ezzel az EURYDICE által megfogalmazott paradigma oktatási és képzési politikává kezd alakulni, illetőleg azt alátámasztja azt.

Az oktatási és képzési rendszerek konkrét jövőbeli célkitűzéseinek megvalósítása a 2002. évi barcelonai európai tanácsi ülés döntése alapján, mint cél, tehát egy konkrét munkaprogram és a nyitott koordináció, mint eszköz felértékelte a lifelong learning koncepciónak, mint komplex paradigmának az alkalmazását. Fontossá vált a foglalkoztatás és az aktív állampolgársághoz kapcsolódó kulcskompetenciák fejlesztését ösztönözni, melyet más szempontok alapján az OECD a PISA (2000, 2003, 2006) kutatások alapján maga is megjelenített, mint kritikus gondolatot az oktatási és képzési rendszerek komplex megújításának igényével.

Az Európai Bizottság már 2003. novemberében rendkívül kritikus hangon figyelmeztette a tagországokat, hogy mind maguk, mind a tagjelöltek vegyék komolyan a lisszaboni célkitűzéseket, melynek megvalósítása komoly reformokat követel a területen. Ekkor megjelent a nemzeti lifelong

¹⁷ EURYDICE (2000): *Lifelong Learning: the contribution of education systems in the Member States of the European Union*. Eurydice Survey, Brussels. Az EURYDICE tanulmányában szemléletes magyarázat indokolja a lifelong learning lényegét! 17. old.

¹⁸ European Commission (2001): *Making an European Area of Lifelong Learning a Reality*. EC-COM2001/678 final.

learning stratégiák készítésének feladata, a felsőoktatás bevonása a tanulás fejlesztésébe, a szakképzés gyökeres megújítása, az egységes európai képesítési keretrendszer megvalósításával, továbbá az európai nyelvek tanulásának ösztönzése hatékony eszközökkel.¹⁹ A 2004. után fontossá vált lifelong learning értelmezésben alapvetően az egyén tanulását előtérbe helyező, az egyén aktivitására alapozó kettős felfogást érzékelhetünk, mely egyszerre igyekszik gazdasági elvárásoknak megfeleltetni a tanulást és annak folyamatát, tartalmát, de odafigyel a társadalmi igényre is az egyénnek, a közösségében vállalt felelősség vállalására való felkészítésével *az egész életen át tartó tanulás kompetenciái* definiálása alapján.²⁰

Sajnos a nemzeti lifelong learning stratégiák számos tagország, főleg a volt szocialista országok többségében nem tükrözik ezt az integratív felfogást, mivel a monolit politikai szerkezet több évtizedes működésének hatása bár áttevődött a piaci viszonyok között működő politikák világába, de ahogy az autoriter felfogásnak nem volt szüksége a kritikus gondolkodásra, úgy a piac sem feltétlenül igényli azt, aki nem csak munkavállaló, de autonóm, döntési jogokkal felruházott egyén is kíván lenni és ezt a felfogást közösségében is szándékozik megjeleníteni, legyen szó a munkahelyről, vagy a szomszédságról! Ennek valódi lenyomata a magyar lifelong learning stratégia, mely 2005. szeptemberére készül ugyan, de abban az előbb már érintett szakképzési és munkaerőpiaci orientációt, továbbá az oktatási kérdéseket csak, mint közoktatási és felsőoktatási kérdéseket kezelő egyvelegként lehet minősíteni.²¹

A felnőttek tanulását ugyanakkor sok szempontból az egész életen át tartó tanulás fontos tényezőjeként kezeli az Európai Felnőttoktatási Társaság (EAEA), mely 2006-os *Adult Education Trends and Issues (Felnőttoktatási Trendek és kulcstémák)* című munkaanyagában jelzi a felnőttoktatás, felnőttkori tanulás és az egész életen át tartó tanulás összefüggéseit!²²

A másik két fontos dokumentum 2006. október 23-án, valamint 2007. szeptember 27-én jelent meg és a felnőttek tanulását meghatározó témákat, kihívásokat érinti. A felnőttek tanulását felértékelő *Nyilatkozat*²³ és az idejű *Akcióterv*²⁴ rámutat arra, hogy a lifelong learning koncepció kulcskérdéseire illeszkedő témák, mint a részvétel növelése, a minőségi fejlesztés, és a tanulási eredmények elismertetése fontos a felnőttek tanulásának ösztönzésében, de ugyanolyan fontos **az idősödő népesség és a migráció problémája is**. Az Akciótervet a Bizottság a konzultációban résztvevő EP, a Régiók Bizottsága, valamint az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság javaslatainak figyelembe vételével készítette el, de szakmai vitákat folytatott az Európai Felnőttoktatási Társaság (EAEA) képviselőivel egyaránt. Érdemes volna ezért egy új nemzeti lifelong learning stratégiában teret adni a felnőttek tanulását érintő kérdéseknek, így az aktív idősödés kezdeményezéseire épülő törekvéseknek!

¹⁹ European Commission (2003): *Education and Training 2010. The Success of the Lisbon Strategy hinges on urgent reforms*. EC-EUROP, Brussels.

²⁰ Az Európai Bizottságnak a témában megjelenő ajánlásait az Európai Parlamenti vitát megelőzően a Régiók Bizottságának Oktatási és Kulturális Bizottsága (EDUC) is vitatta 2006-ban, rámutatva a helyi és regionális tanulás partnerség fontosságára a tanuló régiók összefüggésében!

²¹ A kormányzat LLL-felfogását lásd részletesen: <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=1027>

²² Németh, Balázs (2006) *Az egész életen át tartó tanulás és a felnőttoktatás európai keretrendszere*. In *Tudásmenedzsment VII./3. szám*. 31. old.

²³ European Commission (2006) *Adult Learning: It is never too late to learn..* Communication from the Commission. EC. Brussels. COM (2006) 614 final

²⁴ EC (2007) *Action Plan on Adult Learning: It is always a good time to learn*. EC. Brussels. COM (2007) 558 final

Aktív idősödés és egész életen át tartó tanulás

Az aktív idősödés problematikája a közösségi térben ugyanakkor a szintén a 2000. évben induló Socrates II - GRUNDTVIG felnőtt-tanulási program részeként bontakozott ki az európai közösségi térben. Ugyanakkor ez azt érzékeltette, hogy a felnőttek tanulásának feltárása és fejlesztése egyaránt fontos feladat az egész életen át tartó tanulási felfogás részeként, mivel az hozzá járulhat a foglalkoztatás és az aktív állampolgári magatartás és cselekvés egyéni és közösségi dimenzióinak megismeréséhez.

Ennek alapján nem meglepő, hogy az Európai Bizottság által kezdeményezett és a Tanács által 2000. márciusában elfogadott lisszaboni program részeként elindult az intergenerációs és interkulturális tanulások feltárása, abban például a felsőoktatás részvételének erősítése, továbbá a partnerségi alapú felnőtt-tanulási gyakorlatok megismerése és terjesztése. Számos Grundtvig-os projekt-alapú formáció szerveződött, hogy átfogó hálózatos együttműködésekben vizsgálja az idősök tanulásának trendjeit, szakpolitikai relációt, valamint a továbblépés lehetséges perspektíváit.

Mindezek a törekvések az **aktív idősödés** szlogenjére támaszkodva jelezték, hogy a tanulás révén hatékony fejlesztéssel hozzá lehet járulni egy cselekvő, reflexív és integráló közösség működéséhez, s ebben lényeges szerep jut a tanuló közösség sokféle formációjának, az alulról építkező, a helyi igényekre támaszkodó megoldásoknak, melyek tekintettel vannak az idősök tanulási sajátosságaira, változására, korlátjaira és lehetőségeire egyaránt.

Az egyik ilyen mértékadó partnerséget reprezentálta többek között az a **Grundtvig – PEFETE** (Pan-European Forum for Education of the Elderly) projekt, melynek keretében 2004-re sor került az európai szenior közösségek oktatását célzó gyakorlatokból kirajzolódó trendek feltárására.²⁵ E projekt nagyon érdekes példákat tárt fel tizennégy európai uniós tag- és tagjelölt ország gyakorlatai megismerése révén és markáns következtetéseket, szakpolitikai ajánlásokat fogalmazott meg.

Az ilyen és ehhez hasonló fókuszú projektek alapján kirajzolódott, hogy az idősök és idősödők (50+ - uniós fogalmi rendszert tekintve!) tanulása mint téma integráns részét képezi az életen át tartó tanulási gondolkodásnak, melynek alapját a lisszaboni célkitűzések megjelenését megelőzve idejekorán az UNESCO V. CONFINTEA találkozájának deklarációjában és a jövőt érintő szükséges Napirendjében is megjelenik (UNESCO, 1997), jelesül az idősök, mint a felnőttkori tanulás egyik célcsoportjaként szakpolitika témává erősödik, mely relációt ugyancsak megtalálhatunk az Európai Bizottság Memorandumában is (EC, 2000). Ez az dimenzió az mely végül is a Socrates II. GRUNDTVIG programban tudott kibontakozni projekt környezetben, de itt fontos aláhúzni, hogy az ún. nemzeti életen át tartó tanulási stratégiákban egyaránt megjelent fejlesztendő területként immáron az aktív idősödés kontextusában. Több más szenior tanulást támogató projekt mellett maga a PEFETE projekt is ezt a környezetet használta ki, hogy felhívja a figyelmet az idősök tanulását érintő tényezőkre, amelyeket az idősödés folyamata, továbbá a társadalmi-gazdasági vonatkozások (pl. foglalkoztatás) összefüggéseiben taglal, feltárja a felnőttoktatásnak az idősöket befogadó potenciáljait, tekintettel a formális, a non-formális és informális tanulási környezetek lehetőségeire, s ezekhez tagországi, és tagjelölti példákat gyűjt annak szándékával, hogy az aktuális helyzet feltárása mellett jövőképet is formáljon a nemzeti sajátosságokra, példákra és gyakorlatokra építve.

Ugyanakkor azért is tartjuk lényegesnek, hogy több példaértékű projekt mellett reflektáljunk a PEFETE projektekre, mert az a szenior társadalom tagjaink (senior citizens), mint felnőtteknek az oktatása és

²⁵ Mercken, Christina (2004) *Education in an Ageing Society. European Trends in Senior Citizens' Education* Odyssee: Drukkerij Bern. Claessens b.v. Sittard

képzése kapcsán összegyűjtötte azokat az alapelveket, melyeknek érvényesülnie kell a szenior tanulók irányában egész életen át tartó tanulás fejlesztése során:²⁶

- cselekvéssel új/jobb helyzetbe hozás – empowerment;
- Kompetencia-fejlesztés – competence development;
- Társadalmi részvétel – social participation;
- Integráció – Integration

Az idős és idősödő felnőtt tanulók oktatásba és képzésbe történő hatékony bevonása tekintetében a projekt egyértelművé tette, hogy lényeges szerep hárul az alábbi területeknek:

- Curriculum-fejlesztés;
- Hozzáférés és esély;
- Szakpolitikai figyelem;
- Intergenerációs megközelítés;
- Interkulturális tényezők;
- Más, ugyancsak sérülékeny társadalmi csoportok kihívásai (pl. nők, etnikai kisebbségek, hajléktalanok, analfabéták/funkcionális analfabéták;

A PEFETE projekt második, 2005 utáni szakaszában további partnerekkel bővült a hálózat, melynek révén szakpolitikai ajánlásokkal járultak hozzá a már korábban említett, az Európai Bizottság által 2006-ban és 2007-ben készített felnőtt-tanulási Közleményhez és Akciótervhez, melyek már egyértelműen megjelölték az idősek tanulásának felnőttoktatással történő támogatását, valamint a szenior társadalom tanulásának ösztönzését és segítségét különféle konkrét eszközökkel, módszerekkel.²⁷

Egy másik, de hasonlóképpen a gyakorlat feltárása mellett a szakpolitikai gondolkodást befolyásolni kívánó projekt példa a SOCRATES II-Grundtvig **Encourage Lifelong Learning – New Horizons/Active Age** c. projektje volt.²⁸ A kezdeményezés alapját az adta, hogy nemzetközi együttműködés keretében kerüljön sor annak feltárására, hogy az életen át tartó tanulási felfogás alapján milyen kérdésekre kell és lehetséges válaszok keresése az aktuális helyzet feltárása és jó gyakorlatok azonosítása alapján, melyek segítségével előre vivő módon az intergenerációs tanulás céljával megvalósulhatnak az aktív idősödést serkentő és segítő közösségi tevékenységek, kezdeményezések, s talán ezek elterjeszthetők és társadalmilag elismertethetőkké is formálódhatnak.

A **New Horizons/Active Age** projekt fókuszában egyszerre volt jelent az idősügyi politika formálásának szociálpolitika, valamint oktatási és képzési vetülete, mely aspektusok felerősödtek a lisszaboni folyamat során. Ezen terület befolyásolása okán alkották meg a projekt tagjai az idősek tanulását segítő kiáltványt (Manifesto), melyet megküldtek a nemzeti és EU-s döntéshozatali fórumoknak. Ugyanakkor a projekt másik célja az volt, hogy egy konferencia és tanuló fesztiválhoz való kapcsolódás (Lernfest Benedikbeuren, DE) keretében szakemberek bevonásával feltárja az idősek tanulását meghatározó lényegesebb kihívásokat, kérdéseket. Ennek alapján a 2006. május elején Münchenben megtartott tanácskozás során feltárultak az aktív idősödéshez kapcsolódó európai trendek és gyakorlatok.

A **New Horizons/Active Age** projekt lehetőséget nyújtott arra, hogy a Grundtvig Program támogatásával azonosíthatóak legyenek azok a témák, melyek az életen át tartó tanulás európai kontextusában a részvétel és a tanulási teljesítmények növelése kapcsán előtérbe tolta az

²⁶ Ugyanott, 3. és 4. fejezet

²⁷ Keep on moving – 2nd Policy Paper. Learning in Later Life. Baarn: Odyssee/Research and Development

²⁸ Socrates-Grundtvig 4 Encourage Lifelong Learning – Active Age. Supporting Elderly Learning. Period: 2005-2006 Project no.: 2005-4679/001-002 SO2-81AW

intergenerációs tanulások és partnerségek szerepét a rugalmas foglalkoztatás és alkotás/munkavégzés, a helyi közösségek/partnerségek építése, az idősödés aktív megélése és elfogadása kapcsán jelentkező egészségi kihívások kezelése, felnőttkori tanulási sajátosságok feltárása (pl. tanulás különleges terei, módszerei, ideje, stb.) kapcsán. Mindezeket szintén lehetséges a most záruló nemzetközi együttműködéssel (pl. az oslói Granskogen, a német BAGSO bevonásával) megvalósuló projektünk előzményének tekinteni, mely az ALL-Local révén fejlesztendő ún. részszolgáltatásokhoz részben jól illeszthetők. A **New Horizons/Active Age** projektben a most rögzített ajánlásaink előzményeit fedezhetjük fel, melyekre jól tudunk építeni célkitűzéseink elérése szándékával, ezért a fenti projekt előzményeket beépítettük fejlesztő munkánkba.

A fenti két projekt sajátossága, hogy rámutattak a felnőttek tanulását érintő módszertani fejlesztésekre, ezekhez illeszkedően pedig az intergenerációs és interkulturális együttműködések fontosságára, csak úgy, mint a felnőttek tanulását támogató innovációk megvalósításának, a jó gyakorlatok megismerésének és cseréjének szükségességére, melyek elérése érdekében paradigmaváltást javasoltak a felnőttoktatás terén. Nemkülönböztették a minőségi felnőttkori tanulás előmozdításához elengedhetetlen kutatási és fejlesztési terület megújításának fontosságát, ezt segítette az EU forrásrendszerébe beépített Erasmus, Grundtvig, Leonardo da Vinci, stb. programok jelenléte és az ezek révén kibontakozó aktivitás UNESCO és OECD támogatásokkal, programokkal. Az idősök tanulásának ügyét, tehát az aktív idősödés tematikus fejlesztését e projektek révén felkarolta és képviselte az Európai Felnőttoktatási Társaság (EAEA), melynek 2006. évi ún. Trend-jelentése egyértelműen utalt e terület révén feltárható felnőtt-tanulások megismerésének jelentőségére, a Grundtvig program szerepére.²⁹

Egy másik ugyancsak fontos dimenzió az aktív idősödés gazdasági és társadalmi vetületeire hívta fel a figyelmet a **Bertelsmann Alapítvány 2006. évi programja** révén. Az Alapítvány célul tűzte ki, hogy pályázattal hívja fel a figyelmet az aktív idősödésnek a foglalkoztatásra és az aktív állampolgári szerepek megújítására gyakorolt hatására. Ennek révén egy önálló kötetben gyűjtötte össze azokat a jó gyakorlatként azonosított európai példákat, melyek révén előmozdítható a gazdasági és társadalmi stabilitás és fejlődés, az európai közösségi célokkal összhangban. A kötet **Active Ageing in Economy and Society** címmel jelent meg 2006 év végén, s ezzel, valamint a Carl Bertelsmann díjjal igyekeztek hangsúlyozni, hogy milyen súlyú gazdasági és társadalmi kihívást jelent a demográfia trendek hatása a világgazdaságban és hogy mit lehetőséget hordoz magában az aktív idősödés gazdaság- és társadalompolitikája. E kötetben V. Spidla Európai Bizottsági biztos világosan kifejtette, hogy miért fontos az EU és tagországai számára az aktív idősödés ügye.³⁰ E kötet irányultsága szintén hatással volt projektünk célkitűzéseinek megfogalmazására.

A 2010 utáni időszakot jelentős mértékben befolyásolta az előző évtized végén, tehát 2008-tól érvényesülő pénzügyi válság hatása, ennek révén a 2013-tól átalakuló uniós prioritások változása. Utalásképpen szeretnék jelezni, hogy néhány, a felnőttek tanulását támogató dokumentum jelezte, hogy fontos tényező marad a demográfiai trendek hatása. Ennek révén 2011-ben már úgy állt össze az **EU felnőtt tanulási ún. Agendája** (Renewed European Agenda for Adult Learning, 2011), hogy az előre vetítette a téma további alakításának jelentőségét annak érdekében, hogy többen és jól tanuljanak.³¹ A minőségi oktatás kérdései az **ENSZ ún. Agenda 2030-as Fenntarthatósági Célkitűzések** (The 2030 Agenda for Sustainable Development) 2015-ben kijelölt programjában is megjelentek, hogy egyértelművé tegyék a globális környezeti, társadalmi és gazdasági összefüggések meghatározó

²⁹ European Association for the Education of Adults (2006) *Adult Education Trends and Issues* Brussels: EAEA

³⁰ Bertelsmann Stiftung (2006) *Active Ageing in Economy and Society* Gütersloch: Verlag Bertelsmann Stiftung

³¹ Council of the European Union (2011) *Renewed European Agenda for Adult Learning*. (A Resolution) Brussels: EURLEX - 2011/C 372/01

trendjeit és azok feltételeit, miszerint tanulatlan népességgel ne lehet érdemi cselekvést megvalósítani, ez pedig nem megy intergenerációs és interkulturális együttműködések nélkül.³²

2010. után két érdemi tényezőt volt érdemes figyelembe venni témánk szempontjából. Egyrészt megjelent 2012-ben az EUROSTAT elemzése az aktív idősödés és a generációk közötti szolidaritás összefüggéseinek elemzésével **Active ageing and solidarity between generations** címmel, melynek lényeges üzenete volt, hogy a foglalkoztatás alapvetően befolyásolja az egészség életmód és a jólét esélyeit, továbbá hatással van az egészségügyi ellátás, a tudatos fogyasztás, valamint az aktív és felelős állampolgári magatartás és részvétel színvonalára, minőségére tekintettel a globális demográfiai realitásokra és azok következményeire.³³

Végül szükséges rámutatnunk egy másik összegző tanulmányra, mely 2012-ben jelent meg a grazi egyetemen és felvázolta az idősek tanulásának és képzésének főbb trendjeit és jellemzőit, ugyanakkor a **Lernen und Bildung in Späteren Lebensalter/Learning and Education in Later Life** c. kiadvány remek összefoglalása mindannak, amit az idősek tanítása és tanulása folyamatában módszertani szempontból útmutatásként érdemes ismerni. Ennek összefüggésében Kolland és Klingenberg alapos elemzésben tárja fel az életen át tartó tanulás idősekre vonatkozó alapelveit, melyet projektünkben is használni vehettünk figyelembe.³⁴

A neveléstudomány hazai környezetében számos elemzés és tanulmány tárta fel az idősek tanulásának sajátosságait, kérdéseit. Rendszertani szempontból érdemes kiemelni Boga Bálint **Pillantás a dombról** c. rendszertani munkáját, mely egyszerre mutatja be a gerontológia tudományának sajátos területeit és aktuális kérdéseit, egyúttal a feltörekvő tágabb kontextus, új megközelítés, azaz **idősödés-tudomány/Age-izmus** irányzataira, ugyanakkor kitér az öregedés biológiai, patológiai vonatkozásaira. Vizsgálja az idősek egészségügyi ellátásának kérdéseit, az életminőség problémáit, továbbá az időskori tanulás sajátosságait és az idősek tanulásának társadalmi hasznát. Ezért e munka alapossága és körütekintő mivolta okán hiánypótló alkotás, különösképpen, mert egy gyakorló orvos részletező, minden lényeges területre kiterjedő tanulmánya kiváló szerkesztésben.³⁵ Érdemes rámutatnunk arra is, hogy az idősek tanulásával összefüggésben a neveléstudomány aktívan használja a **Gerontagógia** fogalmát, melyhez illeszkedően hazai környezetben Bajusz Klára és Jászberényi József elemzéseit, kutatásait tarthatjuk meghatározóknak, melyek révén megérthető az idősek tanulása.³⁶ Erre építve pedig kibontakozhat előttünk a projektünk szempontjából nagyon is lényeges interdiszciplináris terület, mely egyben meghatározza azt, hogy a téma megértése és elemzése nem valósítható meg egyféle tudományterületi megközelítés alapján.

Projektünk szempontjából lényeges tényező, hogy a pécsi Nevelők Háza Egyesület Civil Közösségek Háza, mint projekt-gazda és szakmai koordinátor több évtizedes tapasztalatokkal rendelkezik az idősek tanulását és művelését biztosító fejlesztő programok, hazai és uniós projektek bonyolítása révén. Az ALL-Local projekt kezdeményezése is voltaképpen ezekre a zömmel helyi és regionális partnerségben megvalósuló gyakorlatok és nemzetköz projektmunka alapján szerzett tapasztalatokra épült. Ugyanakkor azt is érdemes aláhúzni, hogy az ALL-Local projekt egyik célzott vetülete éppen az a Civil

³² United Nations (2015) *The 2030 Agenda for Sustainable Development* NY:UN, Source: <https://sdgs.un.org/2030agenda>; <https://sdgs.un.org/>

³³ Eurostat (2011) *Active Ageing between Generations. A Statistical Portrait of the EU 2012* Luxemb: EUROP

³⁴ Kolland, Franz – Klingenberg, Heinrich: *Lifelong Learning in Later Life. Principles and Definitions* In. Waxenegger, A. (ed.) (2012) *Lernen und Bildung in Späteren Lebensalter. Leitlinien und Prioritäten 2020*. Graz: Karl-Franzens-Uni

³⁵ Boga, Bálint (2014) *Pillantás a hidról. Válogatott fejezetek az idősödéstudományból*. Budapest: united p.c. Kiadó

³⁶ Bajusz, Klára – Jászberényi, József (2013) *Az időskori tanulásról*. In. *Kultúra és Közösség*. 3/2013. Forrás: http://www.kulturaeskozosseg.hu/pdf/2013/3/2013_3_05.pdf.

Közösségek Háza minőségi tevékenységével támogatott program bevonása, jelesül az **UNESCO Lifelong Learning Intézete által támogatott Pécsi Global Learning City Program/Pécsi Tanuló Város Program** és ehhez szorosan kapcsolódó **Pécsi Tanuló Fesztivál**, mely valódi lehetőséget nyújtott ahhoz, hogy az idősek tanulásának ügye, továbbá az idősek tanulási tevékenységei alapján előtérbe kerülő konkrét témák, többek között az ALL-Local témakörei figyelmet kapjanak a Pécsi Tanuló Fesztivál programrendszerben.³⁷

A projekt szerkezete

Az ALL-Local projekt szerkezetét a pályázó úgy tervezte meg a partnerekkel, hogy az lehetőséget teremtsen a célok eléréséhez, még hozzá oly módon, hogy a fenti részterületekhez illeszkedő szolgáltatások fejlesztését úgy igyekezzen támogatni, hogy ehhez pontos helyzetértékeléssel és fejlesztéssel jusson el.

A projekt szerkezete:

1. Kick-off meeting/**Nyitó találkozó**
2. Workshops/**Műhelymunka a négy résztémában**
3. Field-work/**Terepmunka a négy résztémában**
4. Study trips/**Tanulmányút a négy résztémában**
5. Competence and capacity-building trainings/ **Két kompetencia- és képesség-fejlesztő tréning**
6. Research (one partner directly involved)/**Kutatás (egy partner, jelesül a horvát DANTE közvetlen részvételével)**
7. **Closing event/Záró-találkozó – A projekt eredményeinek értékelése és elemzés**

Nagyon fontos aláhúzni, hogy a projektben érintett négy külföldi partner az általuk gondozott résztémához kapcsolódóan részt vett a nyitó találkozón, a témájához kapcsolódó helyzetértékelési kör műhelymunkát-terepmunkát és tanulmányutat magába foglaló tevékenységben, a témájához illeszkedő fejlesztési kör műhelymunkát-terepmunkát és tanulmányutat magába foglaló tevékenységben, a két önálló kompetencia- és képesség-fejlesztő tréningen (a második a zárótalálkozóval egybekötve) és magán a projektzáró találkozón. Ehhez kapcsolódott a projektben lehetőségként bevont ESREA konferencia és a Pécsi Tanuló Fesztivál, mint disszeminációs platformok. A projekt koordinátor és a DANTE közvetlen részvételével pedig megvalósult a projekthez kapcsolódó kérdőíves elemzés/kutatás két országban (HU – CRO).

A projekt szerkezeti sajátossága, hogy a külföldi partner szervezetek bevonásával megvalósult a részterületek témakörét jellemző nemzetközi trendek és kérdések feltárása, s ezekhez illeszkedően a pécsi és térségi gyakorlatok vizsgálata. Ugyanakkor a projekt szerkezete lehetővé tette, hogy a négy rész-téma vizsgálata két körben (helyzetelemzés és fejlesztés) kellő alapossággal valósuljon meg, s eközben párhuzamosa lebonyolításra kerüljön a kérdőíves vizsgálatra épülő elemző kutatás, melynek révén feltárulhat, hogy az idősoktatásban résztvevő fejlesztő oktató, mentoráló szakemberek hogyan látják az idősoktatási terület kihívásait, fejlesztésének módszertani dimenzióit.

³⁷ Az UNESCO Pécsi Tanuló Város programról lásd: Németh Balázs (2020) *Learning Cities in Progress: Comparing The Models of Pécs and Cork*. In. *Studies in Adult Education and Learning I/2020*. ISSN 1318-5160 Pp. 67-85.

De lényeges arra is rámutatnunk, hogy a projekt szerkezete ahhoz a módszertani megfontoláshoz igazodott, hogy lehetővé váljon az egyes résztémák alapos feltárása, s ehhez egy szerkezetileg összetett, egymáshoz illeszkedő lépcsős feladatsort választottunk annak érdekében, hogy egyszerű, mégis logikus egymásra épülést tegyünk lehetővé a feladatsor elemei között, tekintettel a műhely, a terepmunka és a tanulmányút közötti összefüggésekre.

Az ALL-Local projekt szerkezete azt is biztosította, hogy a résztémák tekintetében az egyes nemzetközileg is jegyzett partnerek saját gyakorlati tapasztalataikat be tudták integrálni a projekt céljaival összefüggésben a résztémák rendszerébe. Ennek alapján lehetőség nyílt a pécsi és a térségi gyakorlatok segítségével az idősktatás és annak négy témaspecifikus perspektíváját részleteiben megismerni és a hazai kontextust, valamint a nemzetközi összefüggéseket összevetni. A projekt-szerkezet tehát lehetővé tette a komparatív összefüggések feltárását és különösen a kérdőíves elemzésre épülő kutatás támogatásával lehetővé vált egy komplex téma-feltárás és olyan eredmények elérése, melyek a célokkal összhangban az idősktatás innovációját éri el, tekintettel a pécsi és Pécs környéki térség valóságos kondícióira.

Az ALL-Local projekt témájához kapcsolódó helyzetkép feltárása és definiálása – a szenior oktatás állapotát meghatározó és befolyásoló tényezők Pécsen és térségében

Érdemes rögzítenünk, hogy a szenior oktatásnak több évtizedes hagyományai vannak Magyarországon, noha fontos tényező a mai viszonyok szempontjából, hogy a programok többsége egyediek és zömmel rövid életűek. Ennek hátterében az áll, hogy:

- Az idősek által elérhető tanulási terek támogatása és a szenior oktatás, mint szakmai kérdés nem kap kellő figyelmet a nemzeti oktatáspolitikában.
- A trendek dacára, jónéhány alulról induló kezdeményezés jelent meg Magyarország számos részén, sőt több egyetemen elindította saját programját a „Harmadik Kor Egyeteme”, vagy „Szenior Akadémia” címek alatt.

E tekintetben, a szenior oktatás elsődleges célja napjainkban, hogy hozzájáruljon az idősek általi öngondoskodás, önirányított életvezetés megvalósításához hosszútávú célok elérése alapján, segítse az időseket, szenior polgárokat abban, hogy megfelelő és jó minőségű fizikai és szellemi kondícióban legyenek, késleltethetővé válják esetükben az inaktív állapot, valamint a az idősellátás és gondozásigénybe vételének kényszere, ezáltal pedig csökkenthetővé válik a társadalombiztosítás költségeinek csökkentése. Ennek alapján az időszódással összefüggő személetváltás bukkan fel, mely összekapcsolódik az aktív időszódás felfogásával, s tulajdonképpen a projekt ezen gondolat köré szerveződik, amire építve a fő célok is tevékenységbeli irányok ráépülnek.

A gerontoeducációs programok szervezése kapcsán érdemes leszögezni, hogy az idős és idősödő generációk számára egyre nagyobb nehézséget okoz az érdekérvényesítés, melynek fő okai a támogató oktatási és képzési politika hiánya, az idősek és idősödő népesség olyan sajátos szociálizációja, mely passzív szereplővé alakította többségüket, s ezzel nagyobbrészt nem formálják, hanem elszenvedik a koruk változásainak többségét. Lényeges tényező az is, hogy a szenior önkéntes tevékenységek szervezeti és szerkezeti szempontból alacsony fejlettségi szintet értek el eddig, s ezeket tekintve bőven van fejleszteni való az aktuális kihívások összefüggésében nemzeti és nemzetközi aspektusban egyaránt. A kihívások között érdemes szólni a demográfiai trendek révén felerősödő idősödés oktatási, képzési, valamint az idősek által képviselt tanulási szokások és tevékenységek vonatkozásában, továbbá figyelembe kell venni, hogy a társadalmi jelenségek gazdasági és politika összefüggései lecsapódnak a helyi társadalom formálódásában is, ezt például példázza a nemzetközi, globális

gerontoeducációs trendekre érkező gyenge, hiányos reflexiók, vagy néhány nemzetközileg is elismerésre méltó kezdeményezés, melyek nem, vagy nem feltétlenül kapnak szakpolitikai elismerést, akár szociálpolitikai összefüggésekről, ebben idősügyi fejlesztésekről, törekvésekről van szó, akár oktatási és képzési dimenziókat érintünk.

Mindkét irányban igaz, hogy a nemzetközi trendek nem, vagy nem a szakpolitika révén csatornázódnak be a helyi és térségi fejlesztésekbe, hanem főleg és elsősorban civil kezdeményezések, kollaborációk alapján erősödnek, így egyértelműen érzékelhető hazai kontextusban, hogy az alulról jövő, ún. helyi/egyéni igényeket követő programok eredményesebben követik a valós kondíciókat, mint az ezekkel ellentétben felülről jövő kezdeményezések, programok, vagy a nem konszenzusra épülő szakpolitikák. A közép-kelet-európai térségben megfigyelhető poszt-szocialista államok szakpolitikái főleg esetlegesen veszik figyelembe a globális oktatási és képzési trendeket, az általuk képviselt felfogásokban zömmel redukcionista szakpolitika, tehát gazdasági érdekek elsődlegessége dominál, s ez az oktatási és képzési politikában a foglalkoztatási, szakképzési orientációját érvényesíti, ezzel többségében leértékeli a nem-foglalkoztatási célú képzések és fejlesztések szerepét, jelentőségét.

Egy másik fontos kérdés Pécs és térsége demográfiai mutatói, melyek különösen nagy kihívást jelentenek, elsősorban a születésszám jelentős visszaesése, az idősödésnek a nemzetközi és uniós átlagon felüli növekedése révén. A térség egyéb, ún. GDP arányos mutatói szintén azt jelzik, hogy a demográfiai jellemzők mellett gazdasági leszakadás és nagyfokú visszaesés jellemzi a Dél-Dunántúli térséget, azon belül Baranya megyét és Pécsét, továbbá annak térségét. Igaz, hogy Pécs munkaerőpiaci mutatói valamelyest jobbak a várost övező térség és a megyei adatoknál, de a térség egészére igaz a jelentős, főleg a képzett munkaerőnek a főváros, és az észak-nyugat-magyarországi térségbe történő elvándorlása, mi több jelentős mértékű külföldi munkavállalása, az érettségizett fiatalok esetében a fővárosi, vagy külföldi egyetemeken történő továbbtanulás (elsősorban Ausztriában és Németországban!). Pécs és térségének jövedelemtermelő képessége folyamatosan gyengül, a város és környékének népessége folyamatosan csökken, a népesség drámaian öregszik, s térségben nem láthatók a népesség-növekedés jelei, esélyei rosszak. Mindezek miatt különösen fontos az idősek és idősödők munkaerőpiacon való megtartása és vissza integrálása, a globális fenntarthatósági célokkal összhangban az intergenerációs együttműködések ösztönzése, hogy Pécs és térségének társadalmi szociálisan érzékeny, nyitott és befogadó legyen és maradjon.

A négy résztéma elemzése – fejlesztési lehetőségek és javaslatok

Hatékony tudásmegosztást célzó szolgáltatások/Knowledge-transfer type of services

A horvát DANTE felnőttképzési szolgáltató és fejlesztő szervezet közreműködésével!

Helyzetelemzés – trendek és kérdések

A téma szempontjából nagyon lényeges rögzítenünk, hogy a részterület fejlesztését jelentős mértékben meghatározza a közelmúltban kibontakozó, immáron közel három évtizedes múlttal rendelkező nyitott idősoktatási mozgalom, mely a projekt öt országot átfogó, ún. közép-európai térsége kapcsán úgy jellemezhető, hogy a demokratizálódás és a piacgazdaság érvényesülése mellett megjelenítette a társadalmi befogadás ügyét. A hatékony idősoktatás fejlesztése illeszkedik az egész életen át tartó tanulási látásmódba, s az ALL-Local projektben résztvevő partnerek maguk is azt a valóságot képviselik, hogy az idősödésre adott proaktív válasz lényege, hogy aktív idősödést tegyünk lehetővé, az idősek önkéntes és szabad szerepvállalását és részvételét szem előtt tartva.

A hatékony tudástranszfer megoldásokat napjainkban áthatja az a helyzet és állapot, hogy az idősek számára kínált tudásmegosztási formák áttevődtek az iskolai környezetből a non-formális és informális tanulási térbe (ma is itt dominálnak!), ennek egyik jellemző következménye, hogy nem elsősorban oktatási és képzési intézmények dominálnak e környezetben, egyúttal a hatékony tudástranszfer szolgáltatások terén mégis kivételként lehet érzékeltetni, hogy az iskolák, de különösen a felsőoktatás intézményei felfedezték a területben rejlő potenciálokat és a felsőoktatási lifelong learning keretében maguk is beléptek a *harmadik kor egyetemei/ senior akadémiák* szervezői közé, sőt fontos minőség-orientáló szerepet játszanak e konkrét témában.

A résztema vonatkozásában az ALL-Local projekt feltárta, hogy az idősek tanulását és képességeik fejlesztését célzó lifelong learning programok zöme igyekszik a valós/reális tanulói igények felmérése alapján megtervezni és lebonyolítani programját, fejleszteni képzési és tudástranszfer szolgáltatását. A projekt partnerek által képviselt országok zömében lassan, de biztosan formálódott és vált jelentős felnőttképzési program-tényezővé az idősek oktatása és képzése, ezt példázza a horvát partner, a DANTE által megjelenített rijekai/horvát helyzetkép és a kapcsolódó trendek felvázolása.

A helyzetelemzést követően szerettük volna megismerni a résztema jelenségeit, különös tekintettel azokra a koráltokra és lehetőségekre, melyek hatással lehetnek a résztema által reprezentált tevékenységi terület minőségi fejlesztésére.

Jelenségek, melyek összefüggenek az idősek tanulását befolyásoló tudásmegosztási tevékenységekkel

Az ALL-Local projekt révén a hatékony tudástranszfer típusú szolgáltatások kapcsán érdemes rámutatni a következő jelenségekre:

- a szolgáltatások minőségi fejlesztése magával hozza a képző képzésének, fejlesztésének az ügyét, ezzel erősítve a professzió-problematika kérdését, mivel minőségi oktatási és képzési szolgáltatások felvetik a képzők/fejlesztők képzésének, továbbképzésének az ügyét;
- megjelent a szolgáltatás-alapú tudásmegosztási gyakorlatok elemzésének, vizsgálatának az igénye, hogy a feltárt problémákra reflektáló javaslatok épüljenek be a szolgáltatások fejlesztésébe;
- idősoktatási/gerontoeducációs platformok létregozásának igénye formálódik, e téren a virtuális terek bevonása segíthet, pl. EPALÉ platform és blog, LinkedIN csoport létrehozása, stb.
- felbukkant a helyi/térségi tudástranszferek hatékonyságát segítő kollaborációknak, együttműködési formáknak a megismerése, terjesztése, mint igény;
- fejlesztő webinariumok szervezése előremutató lehet;
- A projekt-alapú gyakorlatokra épülő tapasztalatok megosztása elindult;

Egyúttal érdemes tisztázni, hogy **a témában megjelent hazai és partner-országbeli példák is jelenségeket írnak le**, többek között azt, hogy a helyi igényekre épülő szolgáltatások tudják az időseket folyamatosan aktív részvételre orientálni, ahol mód van az egyéni és közösségi felfogások összhangba hozására, új témák, szempontok beintegrálására, mert minden működő projekt egy jó példa annak tartalmi, szerkezeti és módszertani jellemzőivel együtt.

Résztemánk értékét növelte a horvát partner által hozott példák szemléletes és probléma-orientált rendszere:

A horvát jó gyakorlatokat eleve jellemezte a felnőttképzés-módszertani orientáció, mely tekintettel volt/van a felnőttek és az idősek tanulás sajátosságaira, egyúttal nagyon is minőség és probléma-orientált volt a példatára résztema megfigyelése okán. Ezek:

- a DANTE működése önmagában egy izgalmas példa, mert nemcsak fejlesztő központ, de egyben felnőttképzési szolgáltató-központként példát mutatott projektek sokaságával, ennek egyik jellemzője, hogy uniós-támogatású programjainak jó részét ingyenesen teszi hozzáférhetővé, rugalmas részvételt biztosít, sok-sok non-formális tanfolyamot szervez művészeti, tánc, főzés témában (lengyel, cseh, szlovák példákhoz hasonlóan!) Megjelenik a célcsoportok bevonása iránti érzékenység (pl. **Bookiraj(se)! projekt** révén, amely 54+ felnőtteknek kíván segíteni, akik fogyatékkal élők, hozzájárul a foglalkoztathatóságukhoz, munkaerőpiaci integrációjukhoz!) Ebben együttműködnek helyi turisztikai cégekkel (Szállítmányozó cégek, hotelek), s a programot segíti a Horvát Munkaügyi Szolgálat is! A projekt révén azonosítható volt a helyi problémák, hiányosságok jó része, mely tükrözi, hogy alacsony szintű a sérülékeny csoportok zöméhez tartozó felnőttek tudása és képessége, hiány van képzett turisztikai szakemberekből, fontos a képzők képzése és nagyon is lényeges az ún. soft-skill területek fejlesztése gyakorlatokkal a képzés során.
- Egy másik horvát példa az 55+-os felnőttek közössége számára a digitális kompetenciák fejlesztését kínálja **DigiS – Digital Seniors** rugalmas módszerek bevonásával, melyhez képzők képzését is kapcsolta a program. Egy másik projekt pedig az olasz nyelvi képzést és IKT képességek fejlesztését kapcsolta össze, az **OLTRE projekt** pedig az aktív idősödségre építve segítette az idegennyelv tanulást 50+-os közösségben, melynek lényege, hogy a nem osztálytermi alkalmak révén (pl. kirándulások, közöd programok) előhozták a nyelvismeret gyakorlati hasznát, tehát a tapasztalati, a felfedezési tanulással segítették szeniorok bevonását és tartós részvételét.
- a **SET-C projektben** pedig a hatékony tudásmegosztáshoz nélkülözhetetlen felkészült oktatók és trénerek kompetenciáinak fejlesztését valósították meg azzal, hogy az oktatókkal együtt határozták meg, hogy milyen kompetenciákkal rendelkezzen a felnőttoktató, s azokat miképp lehet és szükséges fejleszteni. Ennek alapján összeállt a kompetencia-fejlesztés programja és a képzők képzésének a tananyaga.
- **A hatékony tudástranszfer szolgáltatások fejlesztésének jelensége tűnik fel az E-progress és a STEP-Out projekteknél.** Amíg az első a digitális kompetenciák fejlesztésére fókuszált, addig a másik a digitális marketing területén kínált tudás és képesség-fejlesztést.
- **Fontos szerepet játszik a résztéma szempontjából „Penzici Rijeka”** – Harmadik Kor Egyetem, mely a **Pécsi Szenior Akadémia** példájával/jelenségével együtt lehetőséget ad a tudásmegosztás eme különös formáin keresztül azonosságok és különbségek felfedezésére. Tanulságos, hogy miképp vonzza idősek sokaságát e közösségi forma, noha éppen ezek alapján muszáj rádöbbenünk, hogy ez Rijekában és Pécsen is csak az idősek szerény kisebbsége!
- A tánc és olvasással időskori képesség-fejlesztés projektjei (pl. **„Health and Joy through Movement and Dance”**, továbbá a **„Library at your doorstep”** és a **„Reading Clubs for Students and Seniors”** c. projektek) ugyancsak a hatékony tudástranszfer példáit hozták.

Fejlesztési lehetőségek és korlátok

Az ALL-Local projekt feladat volt azoknak a tényezőknél az azonosítása, melyek **helyi és regionális szinteken** befolyásolják a hatékony tudástranszfer szolgáltatások fejlesztését:

- **korlátot jelenthetnek** és negatív irányban befolyásolják az idősek részvételét, illetve minőségi szolgáltatások biztosítását: a hozzáférés nehézsége, a rendszeresség hiánya, a tudatos megközelítés/értelmezés hiánya, a források/támogatások hiánya, városias struktúrák dominanciája (ezen utóbbiak például lerontják a rurális környezetben élő idősek bevonását, tartós részvételét.)

- lehetőségként azonosította a projekt a következő tényezőket és témákat: csoport érdek, a foglalkoztatáshoz és társadalmi beilleszkedéshez szükséges képességek megújítása/fejlesztése, alapkészségek és kulcskompetenciák fejlesztése, a munkaerőpiaci és aktív állampolgári fókusz, tanuló közösségek és városok/régiók témája

Az ALL-Local projekt helyzetelemzése rámutatott, hogy **nemzeti szinten** is azonosíthatóak a **tudástranszfer szolgáltatások hatékonyságát és eredményességét befolyásoló korlátok és lehetősége, mint jelenségek:**

- **korlátok:** releváns és támogató/ösztönző kormányzati politikák hiánya, szerényen és korlátozottan érvényesülő és alkalmazott uniós kezdeményezések és kampányok, az életen át tartó tanulási felfogás iránti érdeklődés és figyelem hiánya (pl. alacsony szintű és hiányos LLL szolgáltatások idősek számára Magyarországon!), a jó gyakorlatokat nem terjesztik, vagy elszigeteltek maradnak és nem kapnak kellő figyelmet!
- **a lehetőségek:** a média és a közösségi média pozitív hatása és bevonásának lehetőségei, a helyi és regionális véleményformáló tényezők kollaborációjának jó példái országos hírűvé válhatnak, a Pécsi Tanuló Város/Tanuló Fesztivál példája/modellje, mint tudásmegosztási keret.

A projekt megvizsgálta a résztema szempontjából mérvadó nemzetközi környezetet és kapcsolatrendszert és azonosított azokat a tényezőket és jelenségeket, melyekre érdemes tekintettel lenni:

- a jó gyakorlatok gyűjtésének és megosztásának haszna, lehetőség van azonosságok és különbségek feltárására az érintett országok gyakorlatát illetően;
- az aktív idősödés/Active Ageing kihívásait érintő jelenségek;
- az európai közösségi kezdeményezések hatása;
- az UNESCO Learning Cities/Tanuló Városok c. programjának hatása;
- hálózatos fejlesztés projekkel, közösségi média, facebook, google és LinkedIN tényezők

Szakmai javaslatok a döntéshozók és véleményformálók számára

Az ALL-Local projektnek a hatékony tudástranszfer-alapú idősoktatási szolgáltatások fejlesztésével összefüggésben a döntéshozók és véleményformálók irányában javasoljuk, hogy a résztema eredményeire alapozott életen át tartó tanulási vonatkozásokat építsék be egy új, részletes és következetes lifelong learning stratégiába, s annak megalkotását építsék folyamatos szakmai és tudományos konzultációra.

Javasoljuk, hogy az idősek oktatásában és képzésében résztvevő szervezetek, intézmények és vállalkozások szakemberei bevonásával hozzanak létre és tartsanak fent egy gerontoeducációs platformot, ennek eredményeit pedig építsék be az UNESCO számára megküldendő felnőtt tanulási témát elemző kérdőíves adatsorba.

Végül javasoljuk, hogy támogassák, határmenti és más uniós együttműködésre épülő, a helyi társadalom tanulási részvételre orientáló programjait, különös tekintettel az intergenerációs együttműködést segítő tudástranszfer szolgáltatások minőségére és elérhetőségére.

Szakmai javaslatok a tudományos és kutatói közösség számára

A szakmai javaslatok vonatkozásában a DANTE-val való hatékony projekt-alapú együttműködés segítségével feltárhatóvá vált az idősek oktatás és képzését célzó hatékony tudástranszfer

szolgáltatások fejlesztésének számos kihívása. Meglátásunk szerint a horvát fél javaslatait reflexióiban összefoglalta önálló fejezetben.

Számunkra projekt-szinten az járul, hogy javasoljuk a következőket:

- az idősoktatás minőségi szolgáltatásainak fejlesztése céljából olyan tudástranszfer rendszert és módszertant kell előnyben részesíteni, mely figyelemmel, empátiával, befogadó és integráló magatartással segíti az idős és idősödő tanulókat, hogy élhető, progresszív és aktív időskort tudhassanak magukénak, s a tanulási lehetőségeket a szolgáltatások tegyék hozzáférhető, rugalmas és eredményorientált folyamattá, melyben világos szerepet kell vigyen a felkészült és tapasztalt felnőttoktató.
- Nagyon lényeges figyelembe venni a jó gyakorlatokat helyben, a térségben és a szomszéd országokban egyaránt, érdemes bekapcsolódni az on-line térben zajló tapasztalatcserébe, ehhez felhasználja a szaknyelvi kompetenciákat is.
- A jó gyakorlatok megismerése, a módszertani fejlesztések révén, továbbá a horvát reflexiók és a kérdőíves elemzés eredményeinek figyelembevételével hozzájárul az ALL-Local projekt egy korszerű idősoktatási környezet, annak hatékony tudástranszfer szolgáltatási elemének fejlesztéséhez.

Az önkéntesség, mint az életen át tartó tanulás megnyilvánulása/Voluntary work – as a form of lifelong learning

A TENENet o.z. szlovák projekt-partner közreműködésével

Helyzetelemzés, trendek és kérdések

Az önkéntesség témája két síkon került elemzésre az ALL-Local projektben. Egyrészt megjelent annak feltárása, hogy az idősek és idősödők számára mennyiben jelent tanulást, ha önkéntes munkával járulnak hozzá közösségeik fejlesztéséhez, különösen olyan formákban, ahol tudásuk és tapasztalataik megosztásával maguk is segíthetik mások eredményes tanulását, munkavégzését, vagy akár nehéz helyzetekben való eligazodást, sőt a sérülékeny társadalmi csoportok felnőttjei, idősei társadalmi integrációját, aktív társadalmi részvételét.

A másik dimenzió, amikor önkéntes munkával kívánja javítani az idősek életmódját és élethelyzetét. Számunkra a résztéma tartalmi elemei kapcsán elsősorban az első vetület volt a meghatározó, ezért a szlovák partnerrel és az önkéntesség témakörében tevékenykedő szervezetek és intézmények gyakorlatának részletes megismerésével lehetővé vált annak megértése, hogy az idősek oktatásához milyen formában illeszkedik az önkéntes tevékenység, elősegítendő az idősek ismereteinek és képességeinek a fejlesztését, esetleg sz utóbbi megújítását. Nagyon nagy szükség volna tehát az önkéntes tevékenységnek felnőtt-tanulás aktivitásként történő elismerésére és mérésére, ezzel növelhető volna a felnőtt-tanulásban való részvétel mértéke, ahogy azt például a skandináv országok statisztikája integráló módon teszi, s ezzel elismeri.

Az önkéntes munka, mint az életen át tartó tanulás megnyilvánulása világossá tette számunkra, hogy az fontos tényező az elmúlt két évtizedben, s már azért is fontos vele foglalkozni, mert annak ismeretében finomítani lehet azt a folyamatot, melynek révén több idős polgár vonható be az önkéntes tevékenységbe, s ezzel az idősek és idősödők társadalmi integrációja, az intergenerációs együttműködésben játszott szerepe egyaránt erősíthető.

Igen fontos trend, hogy az önkéntesség társadalmi megbecsülése erős és növekszik is, de éppen különös, hogy a poszt-szocialista társadalmakban nem feltétlenül képvisel valódi társadalom-politikai értéket, noha éppen ennek segítségével csökkenthető számos olyan kihívás, mint a környezetszennyezés, növelhető a környezettudatos elkötelezettség és cselekvő, felelős magatartás, a kultúra és a helyi identitás fejlesztése, az aktív állampolgári magatartás és a annak ösztönzése, a kritikai gondolkodás, sőt az egészséges életmód és életvezetés is.

Jelenségek, melyek összefüggenek az idősek tanulását befolyásoló önkéntes tevékenységekkel

Az ALL-Local projekt révén a hatékony önkéntes munka fejlesztésének céljából rámutatunk a feltárt és azonosított gyakorlatok révén az alábbiakra:

- az idősek számos tényezőre tekintettel döntenek az önkéntes tevékenységben való részvétel mellett;
- Eredményesek és inspirálóak azok az önkéntes tevékenységek, melyek világos intergenerációs eleme, tartalma van;
- Nehéz a rurális környezetben élőket önkéntes tevékenységgel bevonni idősoktatási programokba, inkább az urbanizált milióben élőkre igaz, hogy nagyobb kedvvel vesznek részt programokban, próbálnak ki új dolgokat és ezzel részt vesznek tanulási tevékenységben.

Egyértelműen igaz, hogy a projektünk révén összegyűjtött jó gyakorlatok is leírnek az önkéntes munkát és az önkéntességet övező aktuális jelenségeket, melyek lényegében jellemzőek korunkra. A szlovák és magyar gyakorlatok egyaránt tükrözték e jelenség-halmazt, de sajátos és egyedi szempontokra is rámutattak:

- Az **„Önkéntesség, mint tanulás forma”** nagyon markánsan jelent meg a Máltai Szeretetszolgálat gyakorlatában;
- Ehhez hasonlóan az **„Otthon segítünk Alapítvány** is az önkéntességre épülő idősgondozás gyakorlatával hívta fel a figyelmet a segítő és gondoskodó közösség működésének jelenségeire;
- Hasonlóképpen a **Pécs Közösségi Alapítvány** önkéntes munkára épülő tevékenysége nemcsak az idősek cselekvésre ösztönzését mutatja, de egyúttal arra is vállalkozott, hogy erősítse az önkéntes tevékenységek társadalmi elfogadottságát és megbecsülését;
- A **Baranya megyei Önkéntes Szolgálat** szerteágazó munkája és az idősekre is odafigyelő tevékenysége szintén évek óta hozzájárul az önkéntes munka helyi és térségi elfogadottságának erősítéséhez.
- A **Nevelők Háza Egyesület** önkéntes tevékenységet segítő és befogadó tevékenysége az idősekkel, ill. az őket képviselő nyugdíjas szervezetekkel, valamint az Önkéntes Szolgálattal karöltve járul hozzá az idősekkel időseknek nyújtott szolgáltatások, segítő munka fejlesztéséhez, a pécsi környezetben releváns szakmai programok, projektek megvalósításához az egész életen át tartó tanulás szemléletével. Ilyen orientáció s minőségi elköteleződés az ALL-Local projekt is!

A szlovák példákat hozó TENENET jó gyakorlatival szintén a résztémát kísérő jelenségekre mutatott rá, noha nem ez volt elsődleges szándéka, de jó gyakorlataiból kiviláglottak az önkéntesség és az idősek oktatása és tanulása helyzetét érintő jelenségek:

- **„Seniorok gyerekeknek”** c. projekt egy intergenerációs kreatív műhely létrehozását és az ebben való intergenerációs tanulásokat tárja fel azzal, hogy a tanulás révén képességfejlesztés, tapasztalatcsere és tudásátadás valósul meg, sőt identitás formálás és közösség-építés nyomait is felfedezhetjük.

Az időseknek az ünnepekkel, jeles napokkal kapcsolatos élményei, narratívái beépülhetnek a gyermekek felfogásába, látásmódjába. A helyi közösségi központban megvalósuló önkéntes tevékenység fókuszával, céljaival csalogatta közel az időseket és tartotta őket a közösségben, mert nyitottságot, befogadó odafigyelést és élményalapú tanulást biztosított mindenkinek alá- és fölrendeltség nélkül. E programot a Glaxo-Smith&Kline cég támogatja

- **A „TENENET önkénteskedés – Szegénység és foglalkoztatás”** c. projekt révén olyan önkéntes munka szerveződött, melynek alapján a szegénységből a foglalkoztatottságba való átmenetet önkéntes munkával segítők a sérülékeny társadalmi csoport felé fordulás révén a méltányosság, a méltóság irányába is elvitték a résztémát, melyből ugyancsak sokat lehet tanulni, építkezni.
- **A „Lienka Pomoci” – Katicabogár segítség segíti az időseket** c. projekt az önkéntes segítőkkel működtetett otthon-ápolási tevékenységet és az idősek számára történő ügyintézés, bevásárlásokat valósítja meg adományok felhasználásával.

A résztémához kapcsolódó lehetőségek és korlátok feltárása

Az ALL-Local projektnek az önkéntesség témakörét elemző modulja számos korlátot és lehetőséget tárt fel lokális/helyi, nemzeti és nemzetközi vonatkozásban.

A lokális/térségi szinten az alábbi tényezőket azonosítottuk:

- **Korlátok:** az egyéni motiváció hiánya, a hagyományos médiában hiányosan elérhető információ, hiányzik a lifelong learning, a befogadás és az önkéntes tevékenységek közötti kapcsolat, főleg városias kontextus és formációk;
- **Lehetőségek:** csoport érdek, társadalmi elismerés, az egészség és a környezet kérdési iránti közösségi érdeklődés, sérülékeny csoportok inklúziója, a sokféle közösségben való új életforma és tanulási megoldások, az aktív állampolgárság és a időződés ügyének előtérbe kerülése.

Nemzeti szinten is sikerült definiálni a meghatározó korlátokat és lehetőségeket:

- korlátok: szűkös/alacsony szintű nemzeti érdeklődés a lifelong learning témák iránt és a releváns idősügyi szolgáltatások iránt, a jó gyakorlatok nem kapnak elegendő figyelmet és elismerést;
- lehetőségek: a média és a közösségi média pozitív hatása, növekvő helyi és térségi együttműködések a meghatározó véleményformálók között, nemzeti szintű intergenerációs önkéntességet célzó kampányok megjelenése.

Nemzetközi szinten jelentkező tényezők:

- A jó gyakorlatok gyűjtésének és megosztásának haszna, a közép-kelet-európai országok gyakorlatai közötti azonosságok és eltérések azonosítása;
- Az aktív időződés intergenerációs dimenzióinak kihívásai;
- Az uniós kezdeményezések hatása;
- a Tanuló Város/Tanuló Fesztivál önkéntes alapokon történő megszervezése;
- Fenntarthatósági célok és megfontolások.

Szakmai javaslatok a döntéshozók és véleményformálók számára

Az ALL-Local projektnek az önkéntesség témakörében folytatott elemző munkája és a résztémában végzett összetett, a szakmai műhely – terepmunka és tanulmányút révén lehetővé tette az alapos helyzetelemzést, valamint a fejlesztő tevékenységet.

Utóbbi segítségével feltárhatóvá és azonosíthatóvá vált, hogy az idősek bevonását célzó tevékenységek odafigyelő és segítő szakpolitikai orientációt és stratégia-alkotást kívánnak, mely tekintettel van az uniós ajánlásokra és a nemzetközi közösség fenntarthatósági célkitűzéseire, hogy a városok és a helyi közösségek a társadalmi és környezeti feltételekkel összhangban tudjanak fejlődni, s ehhez önkéntes munka segítségével az időseket is bevonják képzettséggel, oktatási és fejlesztési programokkal.

Külön figyelmet kell szentelni az intergenerációs önkéntes munka erősítésére a döntéshozóknak, hogy méltányos, nyitott és esélyegyenlőséget megvalósító és képviselő, az idősekre odafigyelő közösségek működjenek! Az ALL-Local jó gyakorlatai erősítik ezt az orientációt!

Szakmai javaslatok a tudományos és kutatói közösség számára

A szakmai javaslatok vonatkozásában a TENENET által felvonultatott szlovák és a pécsi és térségi környezetben megjelenő példák alapján rögzíthetjük, hogy:

- szükség van az önkéntes tevékenységekkel támogatott idősoktatási programok növelésére, terjesztésére és fejlesztésére egyaránt, ehhez a fejlesztő munka, felnőttképzési programok bevonása lehetővé teszi a képzésben résztvevők kompetenciái fejlesztését;
- Szükség van önkéntes munkával összekapcsolat idősoktatási programok egészséges életmódra nevelést, intergenerációs együttműködések erősítő és ezekre orientáló érzékenyítést megvalósító jó gyakorlatok további elemzésére;
- Az önkéntes munkával csak abban az esetben lehet több idős polgár elérni, fejlesztő és tanulási programokba bevonni, amennyiben az azonosított korlátok és lehetőségek alapján elemző, kutató munka segít meghatározni azokat a konkrét lépéseket, melyekre a beavatkozás szintjén szükség van.

Az egészség-tudatos életmód és életvezetés növelése és terjesztése/Extension of health-conscious way of life

A NAVCULA.M lengyel projekt-partner részvételével

Helyzetelemzés, trendek és kérdések

Az egészséges életmód és életvezetés kérdése az ALL-Local projekt „sláger” résztemája volt, mely ugyancsak felbukkant a másik három résztéma által képviselt tevékenységek között, közvetlenül és közvetve egyaránt.

A résztéma nagyon lényeges területet vizsgál, mert az idősödés egyik alapvető, he nem a legfontosabb kérdése került az ALL-Local fókuszába annak kapcsán, hogy az egészséges életmód egyszerre vet fel mentális és fiziológiai problémákat és kihívásokat, melyek vonatkozásában egyértelműen kijelenthető, hogy az aktív idősödéssel megelőzhetőek betegségek, sőt kitolható az egészséges élet, ehhez pedig személetváltással, cselekvő részvétellel el lehet jutni, a jó gyakorlatok példái mind ezt támasztják alá.

A helyzetelemzés szempontjából nagyon fontos megközelítés volt, hogy az időseket milyen életmód-programokba tudjuk bevonni Pécsen s Pécs térségében, melyek jó és hatékony példát mutathatnak másoknak, továbbá segítségükkel megismerhető az egészséges életmódhoz szükséges proaktív látásmód és elkötelezettség, rendszeresség erősítése. Miközben a média világa az egészséges életmód kapcsán folyamatosan az étkezés (milyen, mennyit és mikor), a mozgás és a lelki-testi egyensúlyra törekvés fontosságát érzékelteti, résztémánk segítségével feltárható volt, hogy az egészséges életmódot fokozatosan elérhetjük és sikerre vihetjük saját és közösségünk mindennapjaiban, mely nem is igényel túlzott anyagi kiadást és felesleges áldozatot, csak döntést és elköteleződést, valamint segítő környezetet.

A résztémában megismert gyakorlatok mind azt jelenítették meg, hogy nem könnyű az idős emberek tevékenységgel történő bevonása, de amennyiben jó példákkal szólítjuk meg idős társainkat, láthatják az életmód-váltásból következő előnyöket és eredményeket, úgy szívesen csatlakoznak, ha lehetőségük van maguknak dönteni, a részvétel nyitott, önkéntes és biztosított a folyamatos hozzáférés és visszacsatolás/reflexió.

A helyzetelemzéssel és fejlesztéssel igyekezett megérteni az ALL-Local fejlesztő közössége, hogy milyen tartalom és üzenet rejlik az egyes gyakorlatok mögött, igyekezett azonosítani szakmai, professzió-problémákat és tényezőket, melyek befolyásolják a szolgáltatás-alapú jó gyakorlatok terjesztését. A helyzetelemzés arra is lehetőséget adott, hogy a Pécs és térségében azonosítható példaértékű gyakorlatokat összevessük a lengyel partner által megjelenített példákkal, a tanulmányút révén pedig kitekintsünk a tágabb baranyai és dunántúli régió világába, ahol a rurális környezet példái egyértelműen pozitív életmód és életvezetési gyakorlatokat jelenítettek meg.

Jelenségek, melyek összefüggenek az egészséges életmód és életvezetés témájával

Az ALL-Local projekt révén igyekeztünk rámutatni fejlesztési célból a feltárt és azonosított gyakorlatok révén az alábbiakra:

- az egészséges életmód és életvezetés gyakorlati lehetőségei eltérnek egymástól az urbanizált és rurális miliókban;
- mindkét miliókban élő idős emberek érdeklődnek az egészséges táplálkozás, a főzés, a mozgás (aktív életmód!) és a szellemi/kulturális tevékenységek iránt, mégis ez a falusias környezetben sajátosan jelenik meg, itt fokozottan érvényesülnek a családi szerepekből fakadó gondoskodásból fakadó feladatok és kihívások, melyek az odafigyelést, a gondoskodást és segítő magatartást nem tudják feltétlen közösségi megoldásokkal, programok és szolgáltatások révén helyettesíteni, egyúttal ennek ellenkezőjére is láttuk példát, ahol a rurális környezet nagyobb teret, figyelmet adott az idősekre odafigyelő, gondoskodó felfogásoknak, elköteleződéseknek;
- A jelenségek között megfogalmazódott az intergenerációs együttműködések ösztönzése;
- fontos a tanulás, művelődés révén szerzett ismeretek, továbbá képzések és fejlesztő programok segítségével megújított készségek, képességek fejlesztése;
- társas alkalmak igény szerinti szervezése és a hozzáférés, jelenlét biztosítása, az idős egyén és közösségének motiválása, bevonása élményalapú közösségben;
- Miközben jelentős figyelem hárul a táplálkozással összefüggő kérdésekre és a mozgással, aktivitással való egészség-orientációra, prevencióra, nagyon is lényeges, hogy segítsük az időseket megtalálni a számukra megfelelő közösséget, programot, hogy maga választhasson és döntsön, hogy elköteleződjön az adott téma iránt, vagy sem.
- Azok a programok válnak népszerűvé, ahol az idős emberek vannak a tevékenységek központjában, s ők maguk alakíthatják a programot, annak idejét, helyét és véleményük valóban számít.

Az egészséges életmódra és életvezetésre ösztönzés, a témába részvétellel, aktivitással való idősoktatási dimenzió felbukkan az egyes jó gyakorlatokban.

A magyar példák zömmel Pécsről, és Pécs térségéből valók, de baranyai és más dunántúli régió falvaiból hozott példák is aktuális jellemzőket, jelenségeket hordoznak. Néhány példa:

- érdekes és szemléletes példát hozott a **Pécsi Életmód Egyesület interaktív Tudatos Főzőklubja** által képviselt példa, melyben a hagyományok és az egészséges táplálkozás összekapcsolása jelent meg;

- A Nevelők Háza Egyesület Civil Közösségek háza az **Egészséges életmód, mint tanulási forma** példáját hozta elő és jelentette meg, hogy milyen izgalmas lehet az idősök bevonásával életmód-fejlesztő és kondicionáló programokat tartani, mely hozzáférhető és figyel az idősök igényeire, látásmódjaira és tapasztalataira egyaránt;
- Külön figyelmet érdem a **Vasasért Egyesület** egészséges táplálkozást segítő tevékenysége, melynek része az is, hogy megfizethető és hozzáférhető egészséges táplálékot, elsősorban zöldséget, gyümölcsöt és fűszernövényeket termeljen, s tegye hozzáférhetővé az idősök számára, különös tekintettel az egészséges táplálkozási tanácsadás, hagyományosan egészséges ételek közösségben való terjesztésével is;
- A tanulmányutak során szerzett életvezetési és életmód-tanácsokat szintén korunk jelenségeivel együtt, nem pedig azoktól külön szemléljük, ilyen tényező a rurális környezetben lehetséges növénytermesztési és állattenyésztési bio-orientációk, legalább is a vegyszer és kezelés menten, a húskészítmények esetében gyógyszertartalmak-mentes ételkészítés előállításának igénye, s ennek az egészséges életmódot befolyásoló szempontjai. Az egyes vonatkozó példákat külön gyűjtésünk teszi hozzáférhetővé a projekt eredményei között.

A lengyel partner által gyűjtött és ismertetett jó példák ugyancsak hozzájárultak a

- **Az „50fit” projekt** azt a jó gyakorlatot hozta, melynek célja módszertani fejlesztő munka, didaktikai módszerek, gyakorlati modellek, saját tapasztalatok gyűjtése és elemzése volt annak vonatkozásában, hogy miképp lehet segíteni az egészség megőrzését tartósan munkanélküliek számára szolgáltatott tanfolyamokkal, kurzusokkal;
- **A „Choir (NOT)for Dummies”/Kórus NEM csak próbababáknak** – e projekt a szeniorok aktivizálását és társadalmi, kulturális programokban való cselekvő, közösség-orientált bevonását célozta;
- **„H-CoDe”** – hátrányos helyzetűek, valamint felnőttoktatók/trénerek számára szervezett egészségvédő és megőrző kompetenciák fejlesztését célzó program, melyben egyszerre vettek részt a képzők és a képzésben résztvevő hátrányos helyzetű csoportok tagjai;
- **„Lódz Senioralia” – „University of the Third Age” – „60+ volunteer” és „60+sport”** - ezek a projektek a lengyelországi Lódz városában szerveződtek idősök számára és idősök részvételével;
- **„Flying Grandmothers with Plus”** – ez a projekt az idősök társadalmi és kulturális programokba történő bevonását célozta, eredményeit érdemes volna részben megfontolni adaptációhoz!
- **„Kulinarnie – Kuzdrowiu”/egészséges kulinária** – Ennek a projektnek a segítségével tudják bővíteni az idősök ismereteit, hogy pl. milyen diétát válasszanak, hogy állítsanak össze egészséges, de ízletes ételeket, valamint, hogy miképp éljenek egészséges életet.

A résztermáshoz kapcsolódó lehetőségek és korlátok feltárása

Az ALL-Local projektnek az egészséges életmód és életvezetés témakörét elemző modulja számos korlátot és lehetőséget tárt fel lokális/helyi, nemzeti és nemzetközi vonatkozásban.

A lokális/térségi szinten az alábbi tényezőket azonosítottuk:

- **Korlátok:** hozzáférés, idő, rendszeresség, a tudatás megközelítés hiánya, forráshiány, városias környezethez kötődő formák dominálnak;
- **Lehetőségek:** növekvő érdeklődés, várhatóan jobb életesélyek, hatékony munkavégzés és teljesítmény-javulás, várhatóan jobb mentális egészségi és fizikai kondíciók, az életmód pozitív hatásainak terjesztése a közösségi médiában, a work-life balance igénye, rekreációs és sport,

diétás étkezés igénye, az életciklus-felfogás hatása, tanulás és közösség összefüggése. Ésszerű élelem és italfogyasztás.

Nemzeti szinten azonosított tényezők:

- **Korlátok:** A releváns szakpolitikákban mellékes, v. marginális tényezőként jelenik meg, az uniós célok és kezdeményezések korlátozott hatása és érvényesülése, szegényes tárcaközi együttműködések a kérdéskörben;
- **Lehetőségek:** a hagyományos és a közösségi média figyelme erősödik, a jó gyakorlatok zömmel elszigetelten, de karakteresen megmaradnak

Nemzetközi hatások és tényezők:

- A jó gyakorlatok gyűjtése és megosztása révén megjelennek komparatív előnyök, a partnerek által képviselt országok gyakorlatai közötti azonosságok és különbségek tanulságosak;
- Az aktív idősödés kihívásai;
- Az uniós pénzügyi támogatások hatása;
- Következtetések és ajánlások megosztása a partnerek között.

Szakmai javaslatok a döntéshozók és véleményformálók számára

Az ALL-Local projektnek az egészséges életmód és életvezetés témakörében megvalósított fejlesztő munkája és a résztémában végzett célirányos tevékenységei, a szakmai műhely – terepmunka és tanulmányút hozzájárultak a téma alapos megismeréséhez, komparatív elemzéséhez és következtetések, ajánlások megfogalmazásának lehetőségéhez. Javasoljuk a döntéshozók és véleményformálók számára, hogy támogassák világos és tudatos szakpolitikával az életen át tartó tanuláshoz kapcsolódó célokat, mind a foglalkoztatás, mind a társadalmi integráció megvalósítása érdekében és ennek alapján programok finanszírozásával, tárcaközi együttműködéssel használják tudatosan az uniós kezdeményezéseket az idősok számára aktív időskor megvalósítása érdekében, s ezen célhoz illeszkedően támogassák az egészséges életmód és életvitel/életvetetés időskorban történő elsajátítását és gyakorlását. Hívják fel a figyelmet, kezdeményezzenek, ösztönözzenek egészséges életmódra, életvitelre minden hozzáférhető eszközzel és tegyék az idősügyi stratégia markáns részévé az egészséges életmód fejlesztésének, terjesztésének ügyét.

Szakmai javaslatok a tudományos és kutatói közösség számára

A szakmai javaslatok vonatkozásában a NAVICULA.M által felvonultatott lengyel és a pécsi és térségi környezetben megjelenő példák alapján rögzíthetjük, hogy:

- szükség van az egészséges életmódra fókuszáló idősoktatási programok növelésére, terjesztésére és fejlesztésére egyaránt, ehhez a fejlesztő munka, felnőttképzési programok bevonása lehetővé teszi a képzésben résztvevők kompetenciái fejlesztését;
- Szükség van az idősoktatási programok egészséges életmódra nevelést, intergenerációs együttműködések erősítő és ezekre orientáló érzékenyítést képviselő jó gyakorlatainak további elemzésére;
- A projekt-partnerek egyöntetű jelzése alapján szükséges az ALL-Local eredményeinek és tapasztalatainak további vizsgálatára és a résztémákhoz illeszkedő fejlesztő projektek folytatására, az eredmények hatékony disszeminációjára és felhasználására, beépülésének biztosítására.

Intergenerációs együttműködések és ehhez illeszkedő tanulási formák/ Intergenerational collaborations and related forms of learning

Az AKLUB cseh partner-szervezet együttműködésével

Helyzetelemzés, trendek és kérdések

Az intergenerációs együttműködések és az ehhez kapcsolódó tanulás formák témája igen izgalmas részterületi elemzést és vizsgálódást biztosított. Feltűnő, hogy a másik három témakörrel összefüggésben is felbukkan az intergenerációs együttműködések és tanulások kérdése munkaerőpiaci, társadalmi, de közösségfejlesztési kontextusokban egyaránt.

Az intergenerációs aspektus közel két esztendeje az európai felnőttoktatási politika egyik meghatározó témája, mely illeszkedik a közelmúltban továbbra is kulcstényezőként definiált idősödés problematikájához. Az idősoktatás fejlesztésének és innovációjának egyik igen lényeges feltétele, hogy ösztönözzük a generációk közötti együttműködést, ennek révén letörjük, visszaszorítsuk a generációk között felbukkanó előítéleteket és sztereotípiákat. Az ALL-Local projekt célkitűzése az volt, hogy helyi/térségi gyakorlatok azonosítása és a témát érintő helyzetkép felrajzolása alapján vesse össze azt a nemzetközi trendekkel, releváns folyamatokkal és valósítsa meg a projekt keretében fejlesztő lépéseket.

Ami a Pécsen és térségében feltárt gyakorlatokat illeti, azokról a nemzetközi trendekkel összevetve megállapíthatjuk, hogy illeszkednek a közép-kelet-európai folyamatokhoz, attól érdemben nem térnek el. Az uniós tagság elnyerése óta (2004) az intergenerációs téma iránti érdeklődés és tevékenységek számának növekedése jelzi, hogy a felnőttképzési világ nagyon is érdeklődik az aktív idősödés témája, ehhez illeszkedően az intergenerációs tanulások ügye iránt. A feltárt témák, jó gyakorlatok jelzik, hogy az idősek számára szervezett programokba is érvényesül az intergenerációs elem, melynek legfőbb tényezője (driver) a hatékony tudásmegosztás és tapasztalatcsere megvalósítása. Ugyanakkor nagyon fontos és szükséges hangsúlyozni, hogy országoként nagyon is eltérhet az intergenerációs kollaboráció képessége, igénye és az erre való törekvés, vagy helyi társadalmi kezdeményezések mértéke és minősége.

Az AKLUB az aktuális helyzettel, trendekkel kapcsolatos meglátásait külön fejezetben rögzített reflexiók között ismerteti. Itt most arra van lehetőségünk, hogy az intergenerációs együttműködések lifelong learning témájú jelenségeit ragadjuk meg.

Jelenségek, melyek összefüggenek az intergenerációs együttműködések témájával

Az ALL-Local projekt eredményei alapján szeretnénk hangsúlyozni fejlesztési célból a feltárt és azonosított gyakorlatok révén az alábbi jelenségek szerepét:

- igen érdekes jelenség a családon belüli intergenerációs együttműködések kérdése;
- izgalmas tényezőket és trendeket jelenít meg a munkaerőpiaci dimenzió, jelesül a szakképzési és munkaerőpiaci képzések környezetében felbukkanó tudástranszfer és szakmához kapcsolódó tapasztalatcsere generációk között
- fontos szerepe van az intergenerációs együttműködések kapcsán a bizalom, a kollaborációs képesség és szándék, illetve a tanulási képességek és környezet hatásának.

A helyi és térségi gyakorlatok révén árnyaltabb képet kaptunk a generációk közötti együttműködések vonatkozásában és a gyakorlathoz kapcsolódó jelenségek azt is jelezték, hogy a résztéma szolgáltatásszerű értelmezésére hatással van az egész életen át tartó tanulási felfogás, melyhez kapcsolódva fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy egyszerre lehet intergenerációs együttműködéshez szükséges képességek fejlesztése okán tanulni és intergenerációs együttműködést felhasználva tanulni.

A résztéma feltárása és fejlesztése kapcsán azonosított jó gyakorlatok is hordoznak az intergenerációs együttműködések és releváns tanulások összefüggésében **témaspecifikus jelenségeket**. A **hazai példák** okán helyi gyakorlatként értékes példaként definiáltuk az alábbi gyakorlatokat:

- A **Nevelők Háza Egyesület** által megjelenített intergenerációs együttműködések fejlesztése kapcsán kimunkált gyakorlati példákat foglalta össze a releváns jó gyakorlat, mely szép példája az alulról jövő kezdeményezések pályázati támogatással történő partnerségi fejlesztésnek;
- Tartalmas gyakorlati példát hozott a résztéma elemzéséhez a **Pécsi Nyugdíjas Egyesület**, melynek tevékenységeiben szintén fontos szerepet játszanak az intergenerációs együttműködések és az ezekre alapozott idősktatási programok;
- A Pécs és térségében működő **Pécsi Borászok Klubja** által képviselt intergenerációs példa is szemléletes modelljét hozta az intergenerációs együttműködésre épülő tudás- és tapasztalatmegosztásnak, de hasonló példát mutatott a **GANT Pécsi Kesztyű**, mely intergenerációs együttműködésre építette a kesztyűgyártás megújításának filozófiáját;
- Különösen értékes elem volt a résztermában a Tamasz Alapítvány által hozott két jó gyakorlat, melyekben megjelent az intergenerációs együttműködésre támaszkodó társadalmi befogadás ügyének a gyakorlati fejlesztése.

A cseh partner által szintén értékes jó gyakorlatok gyűjtése és elemzése valósult meg:

- Az első ilyen jó gyakorlat az **Intergenerációs együttműködések és tanulási formák**, mely megismerése alapján kiderült, hogy a cseh témaspecifikus jelenségek nem térnek el a magyar gyakorlat jellemzőitől;
- A másik AKLUB által gyűjtött gyakorlati példa az ún. **Családon belüli intergenerációs együttműködések c.** példa volt, mely segítségével megismerhettük, hogy milyen konkrét tényezők befolyásolják a családon belüli együttműködést generációk között;
- Értékes és szemléletes példát hoz a csehországi Krnov-ban működő **Mobil Önkéntes Kávézó, mely idősotthonokban üzemel**. Ez a példa ahhoz remek modell, hogy megértsük az idősek tanulását segítő tevékenységek, programok sikeréhez egy izgalmas, pl. minden generáció számára azonos módon jelentkező időtöltés, elfoglaltság, vagy rendszeres időtöltési forma szükséges, mely összehozza a generációkat.
- Végül a **családok idős-fiatal párijaira (pl. apa-lánya, nagypapa-lánya) épülő nemzetközi sakkverseny** is egy ilyen intergenerációs partnerségre épülő program, mely egyben közös tanulásként és tudástranzferként egyaránt felfogható!

A résztermához kapcsolódó lehetőségek és korlátok feltárása

Az ALL-Local projektnek az intergenerációs együttműködések elemző blokkja az alábbi korlátokat és lehetőségeket tárt fel lokális/helyi, nemzeti és nemzetközi vonatkozásban.

A lokális/térségi szinten az alábbi tényezőket azonosítottuk:

- **Korlátok:** szervezett intergenerációs tanulási formák hiánya, a hagyományos média nem közvetít hozzáférhető információkat, nincs deklarált/elismert kapcsolat az intergenerációs tevékenységek, valamint a lifelong learning és a befogadás között, zömmel városias környezethez illeszkedő kontextusok és formációk dominálnak;
- **Lehetőségek:** csoportérdek, társadalmi elismerés, sérülékeny társadalmi csoportok integrációja, az aktív állampolgárság témájának hatása, képesség-fejlesztés felértékelődése,

fontos a hagyományokra épülő bizalom és érzékenység a társadalomban, IKT alkalmazások és képességek előtérbe kerülése a tanulással összefüggésben, lásd digitális oktatás és tanulás.

Nemzeti szintű dimenziók:

- **Korlátok:** nagyon szűk lifelong learning relációjú szakpolitika felfogások érvényesülése, ennek okán csekély, az idősek számára igénybe vehető képzési szolgáltatás azonosítható (Amennyiben van ilyen, az szakképzési témájú és irányultságú!), a jó gyakorlatok nem kapnak kellő figyelmet;
- **Lehetőségek:** a hagyományos és közösségi média hatása, a mértékadó és releváns döntéshozók és véleményformálók közötti partnerség erősödése, megjelentek az intergenerációs együttműködésre épülő önkéntes kezdeményezések és kampányok;

Nemzetközi környezetben azonosított tényezők:

- A jó gyakorlatok gyűjtésére és megosztására épülő hatások, azonosságok és különbségek azonosítása alapján leírható trendek definiálása;
- Az aktív idősödés intergenerációs dimenzióinak kihívásai;
- A tanuló város és tanuló fesztivál programok elterjedése és hatása;
- Fenntartható fejlesztési célokkal összefüggő szempontok, tényezők.

Szakmai javaslatok a döntéshozók és véleményformálók számára

Az ALL-Local projekt intergenerációs együttműködéseket és ehhez kapcsolódó tanulások fejlesztését elemző résztema eredményei alapján javasoljuk, hogy a döntéshozók fordítsanak elégséges és jelentősebb figyelmet az idősek intergenerációs tanulási lehetőségeinek növelésére összhangban az aktuális európai és nemzetközi közösségi ajánlásokkal annak érdekében, hogy rendelkezésre álljon releváns és cselekvő részvételre ösztönző nemzeti lifelong learning stratégia, mely épít lokális és regionális tanulási igényekre, gyakorlati tapasztalatokra és tudástranszfer megoldásokra, módszertani eszközrendszerre és nemzetközi szakmai tapasztalatcserére egyaránt.

Javasoljuk, hogy az AKLUB ajánlásait is figyelembe véve kerüljön meghatározásra a nemzeti idősügyi politika részeként az idősek oktatását és tanulását támogató integratív szakpolitikai ajánlás, mely az EU idősügyi ajánlásaira is tekintettel van.

Javasoljuk, hogy projektünk eredményeit ismerjék meg a terület fejlesztésében közreműködő intézmények és szervezetek, az ALL-Local tapasztalatait közreadjuk ilyen célra is.

Szakmai javaslatok a tudományos és kutatói közösség számára

A szakmai javaslatok vonatkozásában az AKLUB által megjelenített cseh és a pécsi és térségi környezetben megjelenő példák alapján rögzíthetjük, hogy:

- Fontosnak tartjuk a tématerületen megkezdett kutatási és fejlesztési tevékenység folytatását;
- Lényegesnek tartjuk, hogy a partnerek a projekt eredményeit disszeminálják az EPALE, a Tempus Közalapítvány releváns felületein, s hozzanak létre egy LinkedIn csoportot a szakmai partnerség folytatása érdekében!
- Meghatározó lehet, hogy a projekt résztémáihoz kapcsolódó jó gyakorlatokat a nemzetközi partnerek a projekt eredményeivel együtt tegyék elérhetővé saját honlapjaikon.
- Az ALL-Local eredmények hozzájárulnak a Pécsi Tanuló Város program innovációjához és ezt érdemes kihasználni!

A projekt disszeminációját érintő nemzetközi felnőttoktatási és lifelong learning, valamint tanuló közösségi kapcsolódások

Az ESREA BGL-ALC (Between Global and Local – Adult Learning Communities)/Európai Felnőttoktatás Kutatási Társaság Globális és Lokális színterek között – Felnőtt tanulói közösségek c. hálózat és annak 11. nemzetközi konferenciája

Az ALL-Local projekt tudatosan készült arra, hogy a projektet eredményeit és a négy fejlesztési dimenziójához kapcsolódó jó gyakorlatok egy részét bemutassa az ESREA BGL-ALC hálózat 11. európai konferenciáján, mely a *Living and Learning in Diverse Communities/ Élet és tanulás a sokszínű közösségekben* c. került megrendezésre a Civil Községek Házában az ESREA és a PTE partnerségével 2019. június 13-15. között. A konferencia hatékony lehetőséget nyújtott ahhoz, hogy az idősoktatás témakörével megjelenjen projektünk egy olyan nemzetközi felnőtt-tanulási fórumon, amely számára a sokféleséget képviselő közösségekben jelentkező felnőtt-tanuló közösségek egyike az idősek sajátosan formálódó közössége, melyben az oktatás, képzés, a hatékony tudásmegosztás színes gyakorlatai hozzájárulnak a felnőttkori tanulás fejlesztéséhez, a részvétel és a teljesítmény növeléséhez. Hasonlóképpen olyan fontos tényezők szerepét hangsúlyozzák, mint az idősoktatás szervezését és fejlesztését megvalósító oktató, képző, fejlesztő és moderáló szakemberek képzése, továbbképzése, módszertani fejlesztése, tehát a szenior oktatáshoz szükséges professzió-fejlesztés és minőség kérdése, a nélkülözhetetlen kutató-elemző tevékenységek, adatbázis-fejlesztések és gyakorlat orientált innovációk.

Az ALL-Local projekt ennek a felfogásnak megfelelően részt vett az ESREA 11. BGL-ALC hálózatos konferenciáján, s minőségi előadásait a tanácskozás egyik tematikus műhelyében mutatta be, az előadások absztraktja megjelent a konferencia absztrakt-gyűjteményében, az előadások alapján készült több elemzés pedig megjelent a konferencia témájával azonos tanulmánykötetben 2020. év első felében e-book formátumban.

További információk: <http://esrea.ckh.hu/programme>

ESREA kötet – Living and Learning in Diverse Communities: http://melllearn.hu/wp-content/uploads/2020/05/ebook_Living-and-Learning-in-Diverse-Communities_UP_04_2020_final-1.pdf

UNESCO Global Learning City Program Pécs és Pécsi Tanuló Fesztivál partnerség

Az UNESCO Institute for Lifelong Learning (az Életen Át Tartó Tanulás UNESCO Intézete) Hamburgban 2012-ben kezdeményezte egy a tanuló városok közötti hálózat fejlesztésének megvalósítását. A projektünk szempontjából azért különösen fontos e kezdeményezés, mert ugyanezen UNESCO intézet (UIL) felel többek között a felnőttoktatás és felnőttkori tanulás fejlesztését és kutatását érintő nemzetközi együttműködések, pl. felnőttoktatási világtalálkozók (CONFINTEA sorozat) és globális felnőttoktatási jelentések (GRALE Reports I-IV) elkészítéséért, valamint a nemzetközi lifelong learning felmérések, a tanuló városok hálózatos fejlesztéséért.

A tanuló város-régió, mint a tanulás térsége

A tanuló városok és régiók folyamatosan változnak, megújulnak, köszönhetően a tanulás aktív hatásának. Négy jól elkülöníthető tanulási folyamat jelenik meg: interaktív tanulás, szervezeti tanulás, intézményes tanulás, valamint tanulva tanulás.

INTERAKTÍV TANULÁS

Az interaktív tanulás lényege a téma szempontjából abban rejlik, hogy *a tanuló város-régió szereplői a tanulás e formájában a termelési folyamaton keresztül, illetőleg innovációs tevékenységükkel vesznek részt.* Az interaktív tanulás tehát ahhoz szükséges, hogy gazdasági értelmezésben a szereplők közötti együttműködés és kapcsolat a szükséges tudás alkalmazása révén valósul meg.

A tanuló gazdaságra jellemző, hogy abban a szereplő közötti kölcsönhatások szabályként érvényesülnek, tehát a tanuló gazdaság keretei között a tanulási képességet fejlesztő, azt kibontó szervezeti formák vannak előtérben, különös tekintettel a szervezetek közötti együttműködésre, a horizontális kommunikációs formákra, valamint a szervezeten belül az egyes osztályok, részlegek személyi állománya közötti mozgásokra. Ahhoz, hogy a jelzett folyamatok hatékonysága ne csökkenjen, a szereplőknek meg kell ismerniük az interakciók különböző formáit.

A tudás hálózatai jelentős szerepet játszanak az innovációs hálózatok létrehozásában és megfelelő működésében, melyek maguk is a tanuló város-régió szereplőinek aktív részvételétől függenek. Valójában *az interaktív tanulási folyamat eredménye a vállalkozások, cégek, valamint a tudás és a tudományok infrastruktúrái közötti együttműködés, továbbá a termelő szervezet különböző egységei közötti innováció.*

INTÉZMÉNYES TANULÁS

A tanuló gazdaság működéséhez hasonlóan a tanuló város-régió formálódását jelentősen befolyásolják a formális intézmények (például kormányzati szervezetek, fejlesztési ügynökségek, a jog) és az informális keretek (például az értékek, irányítási normák, szokások, bizalom) egyaránt. Ezek együtt járulnak hozzá a tanuló régió szereplői viselkedésének bizonyos mértékű valószínűsíthetőségéhez, továbbá a bizonytalansági tényezők kiküszöböléséhez.

Az intézmények a tanulásához úgy járulnak hozzá, hogy csökkentik a bizonytalanságot, koordinálják, a tudás felhasználását, hozzájárulnak a konfliktuskezeléshez, ezzel is biztosítva a szükséges stabilitást a változások során. Az intézmények ettől függetlenül gyakran tehetetlenségi tényezők, valójában tehát az innováció sikerének esélyét csökkenthetik. Ezért van szükség az intézményi rendszer megújítására, hogy alkalmazkodni tudjanak a környezeti elvárásokhoz és kihívásokhoz. *A regionális fejlődés és fejlesztés kulcsa tehát az, hogy a regionális szereplők az intézményes tanulás részeként magukat az intézményeket készítetik megújulásra.* A tanuló önkormányzatok és tanuló régiók kereteiben éppen ez támogatja az intézményi tanúlással elérendő korszerűsödést, annak megalapozását és végrehajtását.

SZERVEZETI TANULÁS

A szervezeti tanulást úgy jellemezhetnénk, hogy az nem más, mint a szervezet kapacitása arra vonatkozóan, hogy megismerje, miképp végezze jobban a tevékenységét, és hogy amit elsajátít, azt nem egyénileg, hanem szervezetileg birtokolja. *A szervezeti tanulást a kollektív tevékenység végzéséhez szükséges tudás elsajátítása jelenti.* (Scott, D. N., Cook, D. Y., 1996) Hozzájárul ahhoz is, hogy a szervezet szereplői hatékonyabban koordinálják tevékenységüket. Ugyanakkor a szervezeti tanulás bizonyos értelemben olyan folyamat, melyben a szervezet új tagjai azonosulhatnak a rájuk ruházott szereppel, hogy azt később a szervezeti koordinációban visszajelezzék számukra.

A tanulás eme formája és folyamata elválaszthatatlan a tanuló város-régió működésétől. Ez a tanulási folyamat a változásban működő tanuló szervezetek alapvető tényezője. A változás eme képessége a szervezetek horizontális kooperációjának fejlesztéséből következik, mely hozzájárul az egész rendszer tanulási kapacitásának megújításához is. Egy város és régió tehát nem válhat tanuló várossá, vagy régióvá, ha alkotó résztvevői, szereplői maguk nem tanulnak. *A szervezeti tanulás nemcsak azt befolyásolja, hogy mi történik a szervezetben, hanem meghatározza a szervezetközi viszonyokat, kapcsolatokat is.* A térbeli termelő rendszereknek oda kell figyelniük arra is, hogy a kooperáció és a versengés tevékenységét hatékonyan ellensúlyozzák.

TANULVA TANULÁS

A tanulva tanulás folyamata a tanulási készségek fejlesztését jelenti. Minél többet tanul valaki, annál inkább fejlődik az alkalmazkodóképessége, és a tanulása eredményes lesz. Minél eredményesebb a tanulás, az annál inkább ösztönöz másokat is a tanulásra. A tanulva tanulás olyan, mint a rendszer motorja. A tanulás másokat is tanulásra ösztönöz, ennek felerősödése pedig eredményt produkál, és mindez a gazdaság szervezetében is azonos.

Számos kutató a tanulást és az intézményi fejlesztést összekapcsolva tanulási kultúráról szól, melynek a folyamatos, majd az egész életen át tartó tanulási tevékenység az eredménye. (Gregersen, B. - Johnson, B., 1997) Mindez rendkívül fontos a tanuló városok és régiók számára, mivel hozzájárul a tanulás eredményességéhez, és a gazdasági, társadalmi szerepek vállalásához is.

A közelmúlt változásai

A tanuló városok és régiók fejlesztésével foglalkozó kezdeményezések zöme a források megszűnésével leállt, a fejlesztő tevékenység is alább hagyott, vagy lehangolt számos esetben. Ez bekövetkezett az Európai Unió R3L kezdeményezéséhez tartozó tizenhét projekt esetében, vagy nem sokkal később a hetvenhárom német tanuló régió esetében is. (Souto-Otero és McCosham, 2006; Thinesse-Demel, 2010)

A tanuló városok koncepciójának háttérbe szorulása mögött viszont megjelent a 'tanuló város' címmel kapcsolatos ellenérzés, averzió is, mely sokak szerint nem feltétlenül tükrözi a tanulásra alapozó szakpolitikák és gyakorlati lépések lényegét, ez az érvelés bukkant fel például a skót példák esetében. A változások magukkal ragadták a modellt és azt ezért sokan idejétmúltnak gondolják, mert a tanuló város gondolat elvei integrálódni látszanak a partnerség alapú regionális fejlesztés új retorikájához. (Jordan, L. és társai, 2013) Ugyanakkor a tanuló város kezdeményezés virágkorát éli számos fejlődő országban, s ennek kapcsán leszögezhető, hogy a közelmúltban több mint ezer város döntött úgy, hogy tanuló, vagy oktató/nevelő várossá válik. (Yang, 2012.)

A tanuló városokat napjainkban számos kihívás éri, gondoljunk csak a túlburjánzott urbanizáció, azaz a metropoliszok okozta kihívásokra, melyek tömeges migrációt gerjesztenek a vidéki környezetből a városok irányába, vagy akár a környezeti kihívásokra, az emberi jogi problémákra, a növekvő társadalmi egyenlőtlenségekre, amit az egyes társadalmi csoportok közötti növekvő törésvonalak, a közösség, továbbá az identitás elvesztése fémjeleznek. Mindezek alapján a valódi kihívás az, hogy a tanuló városok képesek lesznek-e stratégiáikkal, fejlesztési terveikkel hozzá járulni a fent részletezett kihívások elleni küzdelemhez annak érdekében, hogy befogadó, fenntartható települések legyenek a 21. század első felében.

Az UNESCO és a „Global Learning City Initiative” (A Globális Tanuló Városok Kezdeményezés)

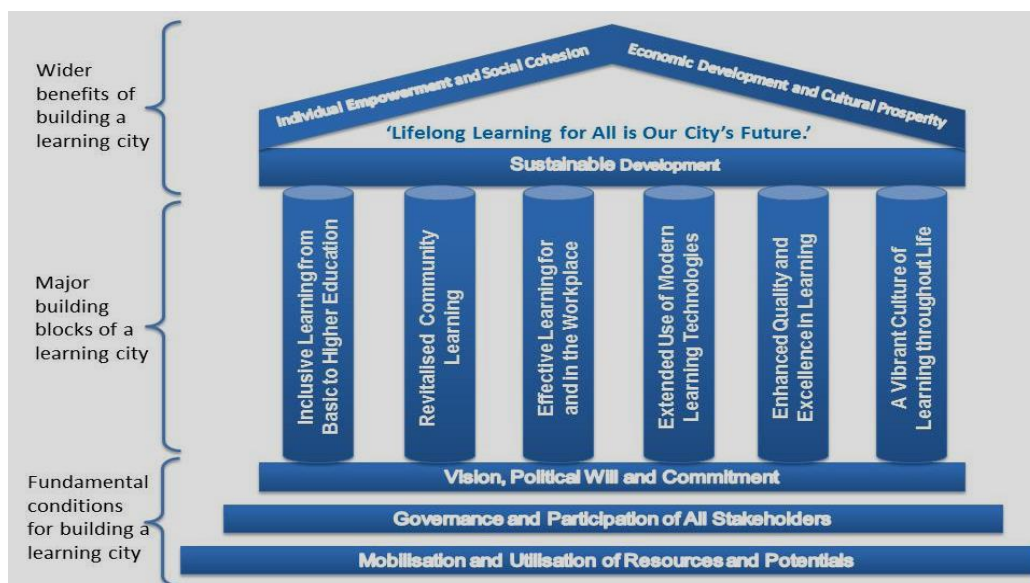
Mivel az elmúlt tíz esztendő során valóban sok száz település döntött amellett, hogy tanuló városként, vagy nevelő városként működjön, ez azt jelzi, hogy a tanulás ügyét a fókuszba helyező politikák és stratégiák fejlesztése rendkívül fontos világméretű témává nőtte ki magát.

A legtöbb érintett nemzeti, regionális és nemzetközi hálózatoknak – melyek egyébként fontos szerepet töltenek be a tanuló város gondolat terjesztésében – szükségük van olyan szakértő csoportokra és kutató szervezetekre, melyek a koncepció sikeres implementációjához szükséges fejlesztési eszközök és szakmai anyagok elkészítésével segíthetik városok között kialakítani kreatív együttműködési formákat. Egyébként is nagyszámú város számára e téma teljesen ismeretlen, vagy bizonytalanságot jelez annak hasznossága kapcsán, s elbizonytalanodnak azzal kapcsolatban, hogy a tanuló városok nemzetközi hálózatosodása milyen formában serkentheti az életen át tartó tanulást és a tanuló társadalom fejlesztését. Számos ilyen és ehhez hasonló tényező miatt elmondhatjuk, hogy ez valóban egy időigényes folyamat.

Az UNESCO-nak az életen át tartó tanulásra ösztönző kiválósági központjaként és a tagállamoknak a tanuló társadalom pragmatikus és kézzelfogható építése érdekében született felhívásának eleget téve a hamburgi székhelyű UNESCO Lifelong Learning Intézet (UIL) a 2009. évi CONFINTEA VI. felhívásához illeszkedően (UNESCO, 2009) a közelmúltban javaslatot tett az *UNESCO Global Network of Learning Cities - GNLC* (UNESCO Globális Tanuló Város Hálózat) létrehozására. Tette ezt annak érdekében, hogy ösztönözze és felgyorsítsa az életen át tartó tanulás tevékenységét a világ városaiban.

A hálózatos fejlesztés célja, hogy egy olyan globális platformot hozzon létre, mely cselekvésre ösztönözhet városokat és bemutatja, hogy miképp használhatják hatékonyan erőforrásaikat a jelentősebb ágazatokban, hogy a humán erőforrásaikat fejleszteni és gazdagítani tudják, hogy az egyéni életút növekedéséhez, az egyenlőség és társadalmi igazságosság érvényesüléséhez, a társadalmi kohézió és a fenntartható növekedéshez képesek legyenek hozzájárulni. (UNESCO, 2013.)

Az UNESCO-nak a globális tanuló városok hálózatát (GNLC) fejlesztését célzó mozgalom 2011-es elindulása óta két nagy nemzetközi konferencián értékelte a fejlesztés állapotát, először Pekingben (2013), majd Mexikóvárosban (2015), utána Corkban (2017) és legutóbb Medellinben (2019) tartottak nemzetközi Learning City konferencián (ICLC), s ezen összejöveleik során megfogalmazták azokat a deklarációkat is, melyek lényegében iránymutatásul szolgálhatnak mind lokális, mind globális kontextusban a tanuló városok innovációja kapcsán. (Beijing Declaration, 2013; Mexico City Statement, 2015; Cork Call to Action, 2017) A lenti ábra szemléletesen mutatja be, hogy a globális tanuló város fejlesztésének tematikus modelljében milyen alapok jelzik a szükséges feltételeket, mely tartó oszlopok mutatják a tanuló városok alkotórészeit, s mely fedő elemek érzékeltetik annak széleskörű hatásait.

A Global Learning City Index (Globális Tanuló Város Index) rendszere.

Forrás: <http://learningcities.uil.unesco.org/key-features/key-features-of-learning-cities>

A tanuló város kezdeményezést ma is számos ösztönzés, kihívás és nehézség befolyásolja, melyet a nemzetközi közösség támogatása mellett talán a megváltozó tanulási szokások és közösségi magatartások érvényesülése is nagyobb mértékben serkenthet, mint korábbi évtizedekben, s ezt csak ösztönzi az új technológiák hatása és alkalmazása.

Egyúttal érdemes annak az egyszerű emberi tényezőnek is hangot adnunk, hogy a tanulásnak új morális alapokra kell helyeződnie, s az embert és az emberi közösséget kell a középpontjába helyezni annak lehetőségeire és korlátjaira tekintettel, hogy valóban érvényesülhessenek az alapvető emberi jogok és

a társadalmi igazságosság alapelvei. Néhány esztendeje a CISCO Systems egy olyan jelentést tett közzé, mely maga is tanulás új moralitását érintette:

„Ahogy a múltban a tanulás versengő, kényszerítő erejű és paternalista volt, úgy a tanulás új etikája együttműködő, globális és egyetemes. Kollaboratív abban, hogy a tanulóknak együtt kell működniük egymással, globális abban az értelemben, hogy minden egyes társadalom hozzájárul a másik működéséhez és felelősséget visel a másik iránt. Egyúttal egyetemes is, mert a társadalom minden egyes szereplőjének be kell fektetnie a tanulásba és részt kell vennie abban.” (CISCO Systems, 2010)

Ezt az irányt igyekszik képviselni lokális környezetben a Pécsi Tanuló Város-Régió Fórum a maga célkitűzéseivel irányva az atipikus tanulási formák fejlesztésének, a környezettudatos gondolkodás terjesztésének és a sérülékeny társadalmi csoportok tanulását, valamint a felnőttkori tanulás számára célcsoportként azonosított közösségek, közöttük az idősek oktatását és képzését segítő kezdeményezések, partnerségi programok szervezésével. (Németh, 2015.)

Az UNESCO Global Network of Learning Cities (GNLC) program 2013 óta zajlik és e hálózatnak Pécs is a tagja 2013 óta, mivel a korábbi ún. learning city témájú projektjeire támaszkodva Pécs városa több mint tíz esztendeje részt vesz tanuló város-régió modellben tanuló közösségek fejlesztésében, melynek részeként az idősek tanulása és oktatása, tehát ún. geronto-educációs innovációk megjelennek a városban és a PTE környezetében egyaránt, utóbbi ún. szenior akadémia tevékenységgel járul hozzá a minőségi idősoktatási és tanulási folyamatokhoz, s ezzel is igyekszik reflektálni az életen át tartó tanulási igényekre. 2017.-ben Pécs városa a PTE-vel közös pályázata révén elnyerte az UNESCO Global Learning City díjat, mely abban is segíti a Tanuló Város programot, hogy a díj egyik vállalása az évente szervezett Pécsi Tanuló Fesztivál megszervezése, melynek markáns fókuszja az intergenerációs tanulások támogatása és ösztönzése, a hatékony tudástranszfer, az önkéntes tevékenységgel megvalósuló tanulásra ösztönzés, különösképpen a tanulási nehézségekkel rendelkezők bevonása és a célcsoportok, közöttük az idősek részvételre orientálása.

E dimenziót használta ki az ALL-Local projekt, mert annak céljai sok tekintetben egybevágtak a Pécsi Tanuló Fesztivál kezdeményezéseivel. Ennek alapján 2019-ben a korábbi két tanuló fesztiválhoz hasonlóan bevontuk a projekt disszeminációjába az idősek tanulását segítő szervezeteket, egyesületeket, melyek a Fesztivál programjában is megnyilvánulnak, egyúttal a Fesztivál programját koordináló Civil Közösségek Háza az ALL-Local projektben felhalmozott tapasztalatait közvetlenül alkalmazni tudta a Pécsi Tanuló Fesztivál programjának tervezésében és megvalósításában, ez több vonatkozásban is igaz, mert a projekt külföldi partnerei révén mind a hatékony tudásmegosztás, mind az önkéntesség, mind az intergenerációs dimenzió előre tudott lépni, ez pedig hozzájárult a Fesztivál innovációjához, minőségi fejlesztéséhez.

A két fent taglalt, nemzetközileg is beágyazott disszeminációs keret hozzájárult az ALL-Local projekt eredményeinek a saját szakmai tevékenységeinkbe történő integrálásához, valamint további nemzetközi projekt-tervek elkészítéséhez és konkrét projekt- alapú együttműködések megvalósításához. Ugyanakkor a Tanuló Város/Tanuló Fesztivál keretrendszer arra is lehetőséget nyújt, hogy az olyan helyi és térségi társadalmi érzékenyítést és intergenerációs és interkulturális kollaborációt ösztönző és fejlesztő tanulási projektek, mint az ALL-Local segítsenek feltárni az egyes társadalmi csoportokhoz tartozó felnőttek – a mi esetünkben az 50+-os idősödő és idős polgárok tudásmegosztó és -szerző igényét, valamint hozzájárulni az igényekre épülő idősoktatási szolgáltatások fejlesztéséhez, a fejlesztés révén felhalmozott tapasztalatok cseréjéhez egyaránt. A Pécsi Tanuló Fesztivál nemcsak tematikus programokkal igyekszik hozzájárulni a gerontoeducációs tevékenységek terjesztéséhez, de a Fesztivál tematikus programjaiba integrálja a pécsi és Pécs környéki idősek bemutatható tapasztalatait, felfogását és szellemi, kulturális, tehát az általuk képviselt közösségi értékeket.

Forrás: <http://ptf.ckh.hu>; <http://unesco.hu/tanulo-varosok-globalis-halozata/tanulo-varosok-globalis-halozata-107176>

Partneri reflexiók

Az ALL-Local projekt megvalósítása során a partnerek megállapodtak abban, hogy a projekt egészét érintő elemző értékeléshez illeszkedjen az egyes partnerek által a négy résztémához kapcsolódó reflexiók összegyűjtése előzetesen kiküldött konkrét kérdések alapján megfogalmazott válaszok alapján. Mindegyik partner kellő szabadsággal tudta saját fókuszában értelmezni az általa gondozott résztéma fontosságához kapcsolódó reflexiókat és az azok révén felbukkanó kérdéseket, témákat. Ezen hangsúlybeli különbségek révén aztán más és más tényezőkre, aspektusokra helyezte a hangsúlyt a négy külföldi partner szervezet, ezzel egy nagyon árnyalt kép alakult ki a projekt-célok megvalósítása, a projekt evolúciója tekintetében.

Elsőként a DANTE (CRO), tehát a horvát partner-szervezet reflexióit foglaljuk össze:

A DANTE, mint projekt-partner úgy vélte fő konklúzióként, hogy az ALL-Local projektben való közreműködésükkel sikerült feltárni a szenior közösség irányában végzett hatékony tudástransfer tevékenységek jellemzőit, azok fejlesztési lehetőségeinek lehetőségeit és korlátjait egyaránt. Következtetése, hogy a tudásmegosztás/tudástransfer területén jelentkező tanulási folyamatok elsősorban három tényezőtől függenek, a tanulótól, a tanártól/trénertől, valamint a programtól/tevékenységtől. Meglátásuk szerint minden tanulási és tanítási folyamatnak a tanulót és a tanuló jellemzőit kell megismernie, azokra figyelnie.

A felnőttképzési szolgáltatóknak és az oktatóknak/trénereknek oda kell figyelnie a szenior tanulók igényeire és azokra tekintettel kell lenniük, mivel az idősek és időszedők tapasztalatokkal és számos elvárással jönnek az új (tanulási) tapasztalat-szerzés folyamatába. Hasonlóan a szolgáltatóknak és az oktatóknak szem előtt kell tartaniuk azt is, hogy a tanulók nem tudják pillanatok alatt megváltoztatni a tanuláshoz fűződő viszonyukat és elfogadni annak a valóságát, hogy ma a tanítás és tanulás folyamata egy fokozatos változás, melyben a tanár és a tanuló együtt munkálkodik, alkalmazkodik a másikkal és kompromisszumokat köt, amennyiben az szükséges. A felnőttek tanulásának elmélete (pl. Knowles, 1984, Loncaric, 2014) és gyakorlata alapján elég egyértelmű, hogy a felnőttek, különösen pedig az idősek azt tanulják és csinálják, ami érdekli őket, kielégíti a kíváncsiságukat, fontos a számukra, ezért hagyni kell őket, hogy kreatív módon tudják kontrollálni tanulásuk folyamatát, kezelni a kihívásokat, hagyni kell tehát, hogy úgy érezhessék, *meg tudom csinálni, vagy tudtam* és ezért engedni kell, hogy saját céljaikat maguk érék el, s megvalósítsák a maguk elé tűzött feladatokat. Ezért azt javasolja a DANTE a szolgáltatók számára, hogy:

- teremtsenek biztonságos, befogadó tanulási környezetet;
- járuljanak hozzá a megértés, a tisztelet, a nyitottság és egyéniség kultúrájához;
- működjenek együtt a tanulási igények feltárásában és azonosításában;
- működjenek együtt a tanulási célok meghatározásában és a célok tervezésének folyamatában;
- végül biztosítsák, hogy minden tanulási tevékenység gyakorlatias legyen.

A DANTE arra is rámutat, hogy annak érdekében, hogy hatékonyan lehessen kezelni a szenior tanulók sokféleségét (pl. a szükségletek, a kompetenciák szintje és az elvárások kapcsán), szükség van a szervezeti célok elérésének okán felkészült és tapasztalt, valamint kompetens oktató/tanár és képzés-szervező alkalmazására. Amint azt korábban Buiskool, Broek, van Lakerveld, Zarifis és Osborne 2010-ben meghatározta, hogy a felnőtt-tanulás szakértője egyszerre képvisel számos kötelezettséget és kompetenciát (**Key Competences for Adult Learning Professionals, 2010**), ezért a felnőttek tanulását fejlesztő szakértők kompetenciáit két csoportba, generikus és speciális kompetencia-csoportba osztotta fel a Research voor Beleid nevű kutatóközpont konzorciumi kutató-közössége.

Elemzésükben rámutattak, hogy amíg a felnőttképzési szektorban bárkinek előírhatják, hogy rendelkezzen általános kompetenciákkal, úgy a speciális kompetenciák attól függenek, hogy ki milyen

tevékenységben érintett felnőttképzési szakértőként, azaz a tanulási folyamatot közvetve, vagy közvetlenül formálta, befolyásolta. Kompetenciáit szakértőként a tanítás-tanulás folyamatához kapcsolódóan fejlesztette, s ennek révén vált szakértővé a területen. Az nem is elsődleges, hogy kinek a keretrendszerét választjuk referenciának, azt el kell fogadnunk, hogy egy felnőttoktatási szakembernek sokféle és magas szintű kompetenciával kell rendelkeznie. Így andragógiai és módszertani kompetenciákkal is rendelkeznie kell, hogy képes legyen alkalmazkodni tudjon bármely tanulói csoporthoz és annak szükségleteihez, ugyanakkor érzékenynek, megértőnek is kell lennie a tanulók irányában. Ehhez kapcsolódóan hangsúlyozza a DANTE, hogy a felnőttképzési szakembernek fenn kell tudni tartani a tanulók motivációját, ezért kiegyensúlyozottnak kell lennie, aki pozitív légkört tud létrehozni a tanteremben, akár humort is bevetve a gyakran merev, nehezen kezelhető helyzetekben. Ugyanakkor a szakemberek kompetenciának fejlesztését a folyamatos fejlesztés, tehát képzések, további szakmai képzések segíthetik, s az ebben való aktív részvétel is jellemzi a ma felkészült felnőttképzési fejlesztő oktató/képző/tréner szakemberét.

Ami a senior polgárok számára létrehozott tudástranszfer szolgáltatásokat illeti, a potenciális tanulók elérése egy másik igen lényeges tényező a DANTE szerint, amely már azzal befolyásolja a részvételi arányokat, hogy értesül-e az idős/idősödő tanuló, értesítik-e a tanulót a tanulási lehetőségekről, melyek szolgáltatások révén megjelennek, ezért nem véletlenül jelenik meg a „promote it or lose it” kifejezés, mert szó szerint igaz az, hogy aki nem hirdeti, az elveszíti. Továbbá azt is javasolják, hogy a senior tanulók számára kínált kurzusok és tevékenységeket tegyék ingyenessé és a részvételt ne tegyék kötelezővé a kurzus formális teljesítéséhez, tehát legfeljebb részvételi arányt határozzanak meg, így az idősek könnyen bekapcsolódhatnak, vagy távozhatnak, sőt vissza is térhetnek egy rugalmas szerkezetű tevékenységi folyamatba. A DANTE javasolja, hogy a projektben szerzett tapasztalatok megerősítik a csoportos és egyéni találkozók vegyes alkalmazását, utóbbit például a tanácsadás esetén heti min. egy alkalommal. Ami pedig a képzési típusokat illeti, még mindig igen nagy szükségét érezzük az alapkészségek fejlesztését támogató tanfolyamoknak (pl. idegen nyelv, IKT, aktív állampolgári készségek fejlesztése) és más, a non-formális képzések keretében megszerezhető ismeretek bővítésének (pl. főzés, tán, kötés, kórus-zene, stb.).

A DANTE felvetette, hogy az idősek oktatása az egyik leginkább megtérülő, sőt igazán megbecsült felnőttoktatási tevékenység, mivel a célcsoport tagjai nagyon hálásak, amennyiben figyelmesen, tisztelettel és türelemmel foglalkoznak velük. Az időseknek több ideje van a tanulásra, igazán érdeklődnek új ismeretek és kompetenciák elsajátítása iránt, társas és oktatási programok iránt hasonlóképp, különösen ha úgy érzik, hogy az hasznos a számukra. Egyúttal a horvát példák és gyakorlatok Rijekában és térségében azt jelzik, hogy az idősek számára a költség-tényező is számít (Ez azért a partnerországok mindegyikénél probléma!), s bizony sokszor ennek ismeretében választanak programot. Tehát számít, hogy megengedheti-e magának az idős a program költségét, esetleg más átvállalja a részvétel költségeit, vagy támogatással zajlik a program. A DANTE esetében az általa szervezett idősoktatási programok szervezése és bonyolítása kapcsán szerzett tapasztalatokból kiderül, hogy érdemes az idősekkel foglalkozó tanácsadó profilját fejleszteni, mert az idősek számára az is vonzó és a részvételt befolyásoló tényező, hogy valaki segíteni tud-e nekik eredményt, sikert, és örömteli és megélhető alkalmakat, élményeket találni. Ennek feltétele az idősek mentális és fizikai kondicionálása, élvezetes elfoglaltságok és a tanulás összekapcsolása.

Az andragógiai alapú karrier-tanácsadás révén lehetőségek nyílnak meg sajátos foglalkoztatási formákba való bekapcsolódásra, önkéntes tevékenységgel történő közösségi munka, fejlesztő, művészeti, kulturális, sport alapú tudásmegosztás és intergenerációs tanulásokban való részvételle. Ezzel a tanácsadói munka segíthet az időseknek új utakat, szükségleteket felfedezni személyközi

tanácsadással és párbeszéddel, hogy a számukra megfelelő oktatási/képzési és tanulási formát és tartalmat válasszanak.

Az ALL-Local projekt végéhez közeledve tehát elmondták, hogy a részvétel elérte, sőt túllépte a DANTE elvárásait, tehát nemcsak arra nyílt mód, hogy megmutassuk jó gyakorlatainkat, de hogy a témában valódi tapasztalatcsere is megvalósuljon. A DANTE számára a projektben való részvétel új ötleteket adott és a saját közösségükben is pozitív változásokat remélnék az ismereteik bővülése révén a helyi közösségben történő adaptációk segítségével.

Ugyanakkor a szenior közösségek tagjainak bevonását célzó pécsi és térségi programok megismerésével bővültek tapasztalataik, ezek közül jó néhányat érdemesnek tűnik Rijekában is kipróbálni, de néhány esetben korlátot jelenthet a pécsi példákban szerepet játszó eltérő intézményi forma különböző irányultsága, melyek révén az eltérő finanszírozási, működtetési gyakorlatok a nehéz, vagy szinte lehetetlen adaptációt is felvillantották.

Az adaptáció nehézségét adja az is, hogy amíg a pécsi és térségi példák sajátos finanszírozást biztosítanak, addig horvát környezetben az idősktatásban pénzügyi szempontból döntő szerepet játszó kereteket az Oktatási Tárcsa, az Európai Bizottság és az EU forrásokat kezelő Nemzeti Ügynökség program és projektalapú finanszírozási prioritásai határozzák meg. Ennek réén a megismert gyakorlatok zömét hozzá kell igazítani a finanszírozási lehetőségek révén elérhetővé tett prioritási kiírásokhoz.

Végül a DANTE reflexiója újból hangsúlyozta, hogy a tartalmas és előremutató tevékenységek, programok révén lehetővé válik a szenior tanulók elkötelezése, bevonása és részvétele, mely igen fontos a helyi közösségek megújítása szempontjából, mindegy, hogy vidéki/rurális, vagy városias miliőre is fókuszáltnak. Az ALL-local projektben megismert helyi, tehát zömmel alulról jövő kezdeményezések pedig pozitív hatással lesznek mind a magyar, mind a partnerek által képvisel környezet szakmai fejlesztéseinek lehetőségeire.

A TENENET o.z., szlovák partner-szervezet reflexiói:

Az önkéntesség témaköréhez illeszkedően a TENENET képviselői fő konklúzióként/tanulásként azt jelezték, hogy az idősekkel való munkálkodásban nagyon lényeges tényező az emberi méltóság, mivel felnőttekről és nem gyermekekről van szó, ezért a Jumbo Klercq által vezetett tréning alapján ráésméltünk, hogy az önmegvalósítást illetően az idősek is számtalan választást kell megtenniük, pl. utaznak, vagy unokára vigyáznak. Ez a faktor mindig a valóságban, az egyén életében realizálódik.

A TENENET számára a jó gyakorlatokra alapozható fejlesztési perspektíva innovatív/kollaboratív tényezője lehet az intergenerációs együttműködések ösztönzése és az ezek megvalósítása. Ebben talán lehetséges mintát nyújthat a szlovák példa, melyet be is mutatott jó gyakorlataival a szervezet, ezekbe pedig igen jelentős az intergenerációs hatás, pl. amikor idősek gyerekekkel együtt vesznek részt foglalkozásokon. A TENENET által prezentált gyakorlat egy kreatív workshop volt, melyből kitűnt, hogy az ilyen tevékenységek célja épp az, hogy hozzájáruljon a képességek fejlesztéséhez, a tapasztalatok bővítéséhez, cseréjéhez és kreatív környezetben való tanuláshoz. E tevékenység témája egybevág az adott aktuális évszakkal és ünnepeivel, ennek okán az idősek és a gyerekek együtt készítenek hagyományos húsvéti ételeket a helyi közösségi házban.

Egy másik, a TENENET reflexióiban felbukkanó tényező, hogy miképp lehet elérni a vidéken, falusias környezetben élőket. Miközben a városokban élő idősek nagyobb számban hajlandóak új dolgokat

kipróbálni, részt venni aktívan közösségi tevékenységekben és ezek révén tanulni, megismerni, addig rurális környezetben sokkal kevesebb inger éri az időseket, hogy kibillentse őket megszokott életritmusukból, s ezzel alkalmazkodásra, tanulásra készítse őket.

A TENENET rámutatott, hogy az ALL-Local projekt megfelelt a vele szemben támasztott elvárásoknak, mi több a Senec-i közösségi ház számára nagyon sok jó példát nyújtott jó gyakorlataival a projekt és ezzel az életen át tartó tanulás fejlesztését a szlovák helyi közösségekben részvétellel, intergenerációs együttműködésekkel meg lehet újítani, melynek igen fontos tényezője az önkéntes munkára épülő idősktatás, vagy éppen az önkéntességben való részvétellel megvalósuló időskori tanulás. Ennek példja lehet önkéntes tevékenységeink közül a memória-fejlesztés, a nordic walking, a táncsal segítségével történő mozgásterápia és kreatív műhelymunka.

Az ALL-Local eredményeinek további felhasználása kapcsán azonosítható lehetőségek és korlátok vonatkozásában a TENENET jelezte, hogy a fejlesztés esélye azon múlik, hogy milyen mértékbe vonhatók be az idősek az önkéntes tevékenységre való felkészítő folyamatba, hogy például tanulási és beilleszkedési/viselkedési zavarokkal küzdő gyermekeknek segítsenek fejlesztő, támogató szolgálattal. Ezek révén megvalósulhat két sérülékeny csoport közötti kapcsolat építése és formálása révén a társadalmi befogadás és érzékenyítése egyaránt.

A TENENET azt is érzékeltette, hogy az ALL-Local projekt eredményeinek helyi, nemzeti és nemzetközi szintű felhasználását segítheti a hatékony disszemináció, melynek révén a polgárok gyakorlati példákon keresztül ismerhetik meg az eredmények társadalmi értékét és hasznát. Ennek érdekében kérjük, hogy a projekt prezentációit tegyék elérhetővé a szervezet honlapján is egy kapcsolati linkkel.

A TENENET felvetette, hogy az életen át tartó tanulás támogatásának céljából az önkéntesség témakörében további kutatási és fejlesztési aspektusok lehetnek a vizsgálódás fókuszában. Ennek egyikeként a TENENET javasolta, hogy az idősek oktatási programokba való részvételét érintő motivációkat volna érdemes feltárni felnőtt-tanulási vonatkozásokban. Felvetette azt is, hogy érdemes volna elemezni, hogy milyen formájú kommunikáció volna hatásos ahhoz, hogy az idősek eredményes bevonása és részvétele elérhető és biztosítható legyen. A TENENET célzott TV és újság-hirdetéseket használna, mivel az idősek zöme nem, vagy csak alkalmoszerűen használ internetet.

Végül a TENENET felhívta a figyelmet arra, hogy a férfiak sokkal kevesebben vesznek részt a programokban, mint a nők és ezt az általános trendet megerősítik azok az interjúk, melyeket a szervezet elvégzett. Érdemes volna feltárni, hogy vajon az idős férfiaknak az oktatási/képzési programokban való alulreprezentáltságát mi okozza, s hogy miképp lehetne ezen változtatni. Ezzel azonosíthatók lennének igényeik, tanulási motivációik, az érdeklődés és a téma tekintetében éppen az önkéntesség erősítése okán. Ilyen lehet például a főzés, a technika, a sport, stb. témája. Szeretnék egyúttal hangsúlyozni, hogy az önkéntesség témája kapcsán már annak is örülni kell, hogy vannak önkéntes idősek, akik számára példaértékű annak erősítése, hogy az idősek és a gyerekek közötti együttműködést, bizalmat közös élményekre épülő tanulóssal erősítsék.

A NAVICULA.M lengyel partner-szervezet reflexiói:

A NAVICULA.M az egészséges életmód és életstílus témakörében hozott jó gyakorlatokat és hét példát azonosított jó gyakorlatként. A szervezet számára különösen fontos a résztmával összefüggő ismeretek kapcsán hangsúlyozni az egészséges táplálkozás kérdését, amikor egészséges életmódról van szó. Ugyanakkor a NAVICULA.M is rámutatott, hogy az ALL-Local projektben folytatott részterületi célokkal összefüggő tevékenységek során kitűnt, hogy egy igazán holisztikus értelmezés jelenik meg az egészséges életmód és életvezetés/életstílus felfogása tekintetében és ennek a holisztikus megközelítésnek nagy hasznát vették a projektben is. E szerint az élet egészét érintő harmónia az aminek jelenléte, vagy hiánya csapódik le az életmódban és az életvezetésben.

Egy kanadai felmérésre (A New Perspective on the Health of Canadians, 1973) hivatkozva a NAVICULA.M reflexiója jelzi, hogy az életvezetés/életstílus több mint 50%-ban hatással van az egészségre, ehhez jön 20%-ban a fizikai és társadalmi környezet, a genetika faktorok 16-20% körül és az egészséges életmód 10%-ban. Ezeket a tényezőket vizsgálva a szervezet arra jutott, hogy az idősekre vonatkozó egészségügyi indikátorok széles skálán mozognak, mert ezek között megjelenik a fizikai egészség és az egészséges életmód értékelése, a mentális és funkcionális egészség, valamint a társadalmi és kulturális tevékenységek, sőt a személyközi interakciók is.

A NAVICULA.M fő reflexiója tehát az, hogy amikor az egészséges életmóddal kapcsolatos programot készítünk elő idősök számára nem lehet a témát leszűkíteni az egészséges étkezés és a mozgás kérdéseire. E szerint más témák is fontosak:

- az idősök életen át tartó tanulást megjelenítő tevékenységei és más intellektuális elfoglaltságok;
- társadalmi aktivitás, mely lehetővé teszi az idősök társadalmi integrációját; az idősök önkéntes tevékenységre történő ösztönzése; hagyjunk időt arra, hogy az idősök elég időt tölthessenek a számukra fontos társaikkal; az egyedüllét az, amire a legtöbb idős panaszkodik;
- kulturális dimenzió – biztosítsunk lehetőséget arra, hogy mindenki vágyait, értelmét kibontakoztathassa, vagy új képességeket fejlesszen.

A fenti tényezők összefüggenek és mind hozzájárulnak az idősök és idősödők egészségének megőrzéséhez.

A NAVICULA.M ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy az idősök számára szervezett programok előkészítése során ne feledjük, hogy a bevonandó résztvevők számára tegyük világossá, hogy ők szerepelnek a program középpontjában egészségesen és nem pedig egyszerű tárgyai egy projektnek. Javaslatuk az, hogy az időseket célzó tanulási folyamathoz használjuk Kolb tanulási modelljét. Egyúttal megjegyezzük, hogy érdemes odafigyelni az idősök elvárásaira és nem at feltételezni, hogy jobban tudjuk náluk azt, hogy milyen igényeik is vannak.

A NAVICULA.M rámutatott, hogy a jó gyakorlatokra alapozva igen értékes volt a tanulmányutak programja, melyen keresztül az elméleti fókusz szemléletes gyakorlati példákkal került összevetésre, érdekes helyszínek, emberek és tevékenységek összefüggésében. Ennek révén úgy vélik, hogy tartalmas tapasztalatcsere valósulhatott meg és a szervezet számára lehetőség nyílt egy lengyel nagyvárosi agglomerációt érintő idősoktatással is összefüggő egészségfejlesztési tevékenységeket a rurális környezetben, sok esetben elszigetelten zajló egészség-fejlesztő és megőrző munkákkal összevetni.

A NAVICULA.M szerint az ALL-Local projekt eredményei találkoztak elvárásaikkal, a projekt lehetővé tette, hogy az egészséges életmód és életvezetés kérdéseit tágabb perspektívában is szemlélhessék, egyúttal az is világossá vált számukra, hogy a még fókuszát tekintve oly fragmentált sokféleségben is

az idősek számára kínált közösségi formák, tevékenységek és tanulások kihasználják az eltérő megoldások adta választékot és a kisebb volumen adta személyesebb, érzékenyebb, odafigyelő közeg értékeit.

Meglátásuk szerint a lehetséges folytatás a téma kontextusában az, hogy továbbra is tartsák a kapcsolatot a projektben együttműködő szakértők és kutató-fejlesztő szakemberek, melynek egyik formája, hogy a jó gyakorlatokat érdemes volna elérhetővé tenni és a tapasztalatok cseréjét aktív kommunikációval folytatni tematikus keretek között, ennek révén a jó ötleteket lehet és érdemes a helyi igények ismeretében, azokra tekintettel adaptálni.

A NAVICULA.M szerint a az eredményeket hatékonyan kell disszeminálni helyi, térségi, nemzeti környezetben az internet, a közösségi média, s lehetővé kell tenni ezek révén, hogy a partner szervezetek bemutathassák az idősekkel együttműködésben zajló programjaikat. Érdemes kihasználni az EPALE platformot az eredmények és gyakorlatok terjesztésére a nemzetközi on-line térben.

Végül a NAVICULA.M felvetette, hogy az idősek felnőtt-tanulási és életen át tartó tanulási tevékenységei kapcsán fontos volna a projektbe megjelenő koherens témákat tovább elemezni, az egészséges életmód és életvezetés kapcsán megfigyelni az önkéntes munka szerepét, funkcióját, feltárni az intergenerációs együttműködések hatásait, potenciálját e résztéma összefüggésében és ezzel talán eljuthatunk egy átfogóbb, az idősek életminőségét meghatározó tényezők jobb megértéséhez.

Az AKLUB cseh partner-szervezet reflexiói

Az AKLUB az intergenerációs partnerségek és tanulási formák c. résztémát gondozta, s a projekt megvalósítása során számos témakör került az érdeklődés fókuszába, melyek alapján több kérdéskör rajzolódott ki:

- találjunk és azonosítsunk cseh és magyar jó gyakorlatokat a résztémához kapcsolódóan és ezeket igyekezzünk lehetőségeink szerint terjeszteni a partnerek együttműködése révén az általuk képviselt országokban is, tehát szlovák és lengyel és horvát környezetben egyaránt;
- figyeljük meg a családon belüli intergenerációs együttműködés jellemzőit;
- vizsgáljuk meg a munkahelyi és szervezeti környezetekben zajló intergenerációs együttműködések jellemzőit;
- mutassunk rá az intergenerációs sztereotípiákra;
- elemezzük az idősödő népesség sajátosságait.

Az AKLUB számára az ALL-Local projekttel kapcsolatos legfőbb tanulság, hogy a témánk szempontjából jelentős mértékben azonos helyzet és kihívások jellemzőek országainkban. Számos sikeres és adaptálható projekt-eredmény és jó gyakorlat került azonosításra a partnerek által képviselt országokból. Jellemző példa:

- szemináriumok, informális találkozók, workshop/műhely, képzési kurzusok, melyekben idősek és fiatalok közösen vesznek részt és ezzel közvetlen, vagy közvetett módon tudásmegosztás és tapasztalatcsere valósulhat meg;
- Kulturális, társadalmi és akár sport-események és tevékenységek, melyek idősek és fiatalok együttes részvételével szerveződnek, itt is lehetőség van az ismeretek és tapasztalatok cseréjére;
- Intergenerációs párbeszédet és együttműködést erősítő tevékenységek, gyakorlatok, játékok, stb.

A családon belüli intergenerációs együttműködések tekintetében arra a következtetésre jutott az AKLUB, hogy a családok országainkban a társadalom mással nem helyettesíthető alapját képezik. Ezért nagyon fontos, hogy legyen a társadalomban és az egyén életében egyaránt elfogadott család-felfogás. A családokon belüli generációk közötti együttműködésnek jelentős múltja van, mivel számos családban generációk élnek együtt, de ne feltétlenül egy házban, mivel ez ma már nem modern együttélési megoldás számos országban. Ennek ellenére a család fenntartja a társas kapcsolatokat, megtartják ünnepeiket és együtt oldanak meg számos családi problémát, túljutva nehézségeken. A családon belüli intergenerációs együttműködés tehát jelen van és érdemes a támogatásra, elismerésre.

Az AKLUB jelezte azt is, hogy a munkahelyi és szervezeti környezetbe zajló intergenerációs együttműködések tekintetében megállapítható, hogy öt különböző generáció között oszlik meg a munkaerőpiac, noha a munkahelyen együttműködnek, együtt dolgoznak munkacsoportokban, közösségi és csapat-formációkban, mivel a munkahelyi célok semleges terep, itt a hozzáértés meghatározó. Tudományos elemzések bizonyítják, hogy a kevert csoportok munkavégzése eredményesebb, hatékonyabb, mintha minden egyes csoport-tag ugyanazon generációhoz tartozna. Különböző generációk tagjai könnyebben jutnak kompromisszumra, egyetértésre egy adott problémával, kihívással kapcsolatban annak ellenére, hogy a fiatalok és az idősek felfogását mind befolyásolják sztereotípiák és előítéletek. A kölcsönös megértés és az intergenerációs együttműködés ennek okán figyelmet és elismerést érdemel. Minden egyes generációt jellemeznek erősségek és gyengeségek, ennek belátása pedig lehetőséget teremt ahhoz, hogy megbecsüljék, elfogadják a másikat, a társaikat.

Az AKLUB azt is jelezte, hogy amennyiben a sztereotípiákról beszélünk, úgy érdemes rámutatni, hogy sajátos viselkedési mintákat tudunk azonosítani. A fiatalok számtalanszor alábecsülik az időseket az életkoruk miatt, lebecsülik képességeiket, melyeket erősítenek a kultúránkban azonosítható sztereotípiák. Például a média gyakran úgy jeleníti meg az időseket, mint akik másoktól függenek, betegek és sokba kerülnek a társadalomnak. Másrészt az idősek úgy vélekednek, hogy a fiatalok tapasztalatlanok, önzőek és megbízhatatlanok. A hatás nem marad el és számtalanszor eljut oda, hogy a fenti sztereotípiák érvényesülése okán nő a generációk közötti szakadék, ezért ez ellen határozottan fel kell lépünk.

Az AKLUB felfogása szerint az idősödés jelensége valódi és összetett probléma, a politikusok számára különösen nagy kihívást jelent e kérdés. Számos megoldási javaslatot megvitattak már, például a nyugdíjkorhatár kitolása, a migránsok befogadása, a robotizáció felhasználása munkaerőpiaci hatásait is érintve, de e javaslatok nem népszerűek és a közvélemény el is utasítja ezeket. Ugyanakkor az 50+-os korosztály támogatása megfelelő volna számos probléma kezeléséhez, legalább is enyhítéséhez, hiszen az aktív és egészséges idősek számtalan hasznot nyújtanak a társadalomnak. Az AKLUB utalt rá, hogy a projekt keretében számos cseh jó gyakorlatot mutatott be, közben megismerhetett magyar példákkal, gyakorlatokkal a projekt-találkozók során. Ennek ismeretében határozottan állítja, hogy a projekt alapú együttműködések hozzájárulnak a bevált gyakorlatok alapos megismeréséhez és adaptációkhoz egyaránt.

Az ALL-Local projekt vonatkozásában az AKLUB kiemelte, hogy a projekt megfelelt az elvárásainak, hiszen lehetőséget nyújtott a tapasztalatcserére, szakmai relációjú gondolatok, ötletek, felvetések megvitatására. Meglátásuk szerint a jól működő társadalom sajátja a civil társadalom, a non-profit szervezetek és helyi közösségek aktív szerepvállalása, mely más szereplőkkel nem helyettesíthető. Magunk is megtapasztalhattuk, hogy a civilek, a helyi közösségek rugalmasan és hatékonyan reagálnak a társadalomban jelentkező problémákra, kihívásokra. Az AKLUB felvetette, hogy érdemes volna tartani a szakmai kapcsolatot a partnerek között, hogy a szakértők közötti együttműködés, a jó gyakorlatok cseréje és a helyi igények és kondíciók szerinti adaptációja megvalósulhasson.

A jövőbeli együttműködés lehetőségét felvetve az AKLUB azonosított néhány potenciális projekt-témát:

- A családon belüli intergenerációs együttműködések jó példáinak elemzése;
- Az intergenerációs „szakadék” áthidalása lehetőségeinek feltárása;
- Az öt generáció vállalati környezetben és a munkaerőpiacon való együttműködésének kihívásai;
- Intergenerációs tanulások;
- Az intergenerációs sztereotípiák elleni küzdelem;
- A társadalom öregedéséből fakadó kihívások azonosítása

Az AKLUB szerint további vizsgálatok és elemzések járulhatnak hozzá ahhoz, hogy a idősek egészsége és aktív részvételének gazdasági potenciáljait fel tudjuk mérni, s ez is alátámasztja a témánkhöz kapcsolódó kutatási és fejlesztési partnerség fenntartását és továbbvitelét. Az aktív idősödésbe való befektetésnek egyúttal nemcsak gazdasági hasznát, eredményeit, de társadalmi hatásait is érdemes a jövőben elemezni.

Források:

1. Botkin, J. W. – Elmandjra, M. – Mircea, M. (1979): *No Limits to Learning: Bridging the Human Gap*. A Report to the Club of Rome. Pergamon, Oxford.
2. Castells, M. (1989) *The information City: information, technology, economic restructuring and urban-regional process*. Blackwell, Oxford.
3. CISCO Systems (2010) *The learning society* (Letöltés helye: http://www.cisco.com/c/dam/en_us/about/citizenship/socioeconomic/docs/LearningSociety_WhitePaper.pdf Időpontja: 2020. 06. 25.)
4. Coombs, P.H. (1969): *Die Weltbildungskrise*. Ernst Klett Verlag, Stuttgart.
5. Faure, Edgar et al (1972) *Learning to Be: The World of Education Today and Tomorrow*. UNESCO, Paris.
6. Field, John, (2006) *Lifelong Learning and the New Educational Order*. Trentham Books, Stoke on Trent.
7. European Commission (1994): *White Paper on Growth, Competitiveness and Employability*. EC-EUROP, Brussels–Luxemburg.
8. European Commission (1995): *White Paper on Education and Training: Teaching and Learning. Towards the Learning Society*. EC-EUROP, Brussels–Luxemburg.
9. European Commission (1996) *European Year of Lifelong Learning*. EC, Brussels.
10. European Commission (1999) *AGENDA 2000. For A Stronger and Wider Europe..* EC, Brussels.
11. European Commission (2001) *Making an European Area of Lifelong Learning a Reality*. EC-COM2001/678 final.
12. European Commission (2003): *Education and Training 2010. The Success of the Lisbon Strategy hinges on urgent reforms*. EC-EUROP, Brussels.
13. European Commission (2006) *Adult Learning: It is never too late to learn..* Communication from the Commission. EC. Brussels. COM (2006) 614 final
14. European Commission (2007) *Action Plan on Adult Learning: It is always a good time to learn.* EC. Brussels. COM (2007) 558 final

15. EURYDICE (2000): *Lifelong Learning: the contribution of education systems in the Member States of the European Union*. Eurydice Survey, Brussels.
16. Freire, P. (1972) *Pedagogy of the Oppressed*. Harmondsworth, Penguin.
17. Freire, P. (1973) *Education for Critical Consciousness*. Sheed and Ward, London.
18. Gregersen, B. – Johnston, B. (1997): Learning Economies, Innovation Systems and European Integration, *Regional Studies*, Vol 31.5., pp. 479–490.
19. Husén, Torsten (1974): *The Learning Society*. Methuen, London. Merricks, Linda: *Learning society. The emerging idea*. In: Jarvis, Peter, (szerk., 2001) *The learning age*. Kogan Page, London.
20. Jordan, L. et al (2013.) The rise and fall and rise again of learning cities. In: Zarifis, G.K. & Gravani, M. (eds.) Challenging the „European Area of Lifelong Learning”. A Critical Response. Lifelong Learning Book Series. Vol.19. Dordrecht: Springer
21. Illich, I. (1971): *Deschooling Society*. Harper and Row, New York.
22. Mercken, Christina (2004) *Education in an Ageing Society. European Trends in Senior Citizens' Education* Odyssee - Drukkerij Bern, Claessens b.v.: Sittard
23. Németh, Balázs (szerk.) *Az élethosszig tartó tanulás politikuma*. In <http://univtvweb.pte.hu/nyitottegyetem>
24. Németh, Balázs (2003) *Az egész életen át tartó tanulás gondolatának feltámadása, avagy miért lett a koncepcióból politikum*. In *Tudásmenedzsment* 2003. IV. Évf./1.
25. Németh, Balázs (2006) *Az egész életen át tartó tanulás és a felnőttoktatás európai keretrendszere*. In *Tudásmenedzsment* VII./3. szám.
26. Németh, Balázs (ed.) (2020) *Living and Learning in Diverse Communities* e-book, ESREA BGL-ALC Forrás: http://mellearn.hu/wp-content/uploads/2020/05/ebook_Living-and-Learning-in-Diverse-Communities_UP_04_2020_final-1.pdf
27. Németh, B. (szerk.) (2015) *Pécsi Tanuló Város-Régió Fórum. Tanulmányok, elemzések*. Pécs: PTE
28. Organisation for Economic Co-operation and Development – Centre for Education Research and Innovation (1973): *Recurrent Education: A Strategy for Lifelong Education*. OECD-CERI, Paris.
29. Organisation for Economic Co-operation and Development (1996): *Lifelong Learning for All*. Meeting of the Education Committee at Ministerial level. OECD, Paris.
30. Óhidy, Andrea (2006) *Lifelong Learning – az oktatáspolitikai koncepciótól a pedagógiai paradigmáig*. In *Új Pedagógiai Szemle* 2006/11. sz.
31. Osborne, Michael – Thomas, E.J. (eds.): *Lifelong Learning in a Changing Continent. Continuing Education in the Universities of Europe*. NIACE-Leicester.
32. Schmidt-Lauff, Sabine (ed., 2003) *Adult Education and Lifelong Learning*. Verlag Dr. Kovac, Berlin.
33. Schön, D.A. (1971) *Beyond the Stable State: Public and private learning in a changing society*. Norton, New York.
34. Scott, D. N. & Cook, D.Y. (1996) Culture Organisational Learning. In Cohen, M.D. – Sproull, E.S. (eds.) *Organisational Learning*. pp. 430–459.
35. Souto-Otero, M. & McCosham (2006) Ex Post Evaluation of the R3L Initiative: European networks to promote the local and regional dimension of lifelong learning. Final report to the Commission. Birmingham: ECOTEC
36. Sz. Tóth, János (szerk., 2001): *Európa kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról*. MNT–SZIE, Budapest–Gödöllő
37. United Nations Education, Science and Culture Organisation (1997) *The Hamburg Declaration and Agenda for the Future* Paris:UNESCO

38. United Nations Education, Science and Culture Organisation (1998) *Lifelong Education for All*. Paris:UNESCO
39. United Nations Education, Science and Culture Organisation (2006) *Education for All.: Global Monitoring Report*. Paris:UNESCO
40. UNESCO UIL (2013) The Beijing Declaration on Building Learning Cities. Lifelong Learning for All: Promoting Inclusion, Prosperity and Sustainability in Cities (Letöltés helye: http://learningcities.uil.unesco.org/fileadmin/content/Publications/Conference/Beijing_Declaration_EN.pdf Időpontja: 2020. 06. 25.)
41. UNESCO UIL (2015) Mexico City Statement on Sustainable Learning Cities. (Letöltés helye: <https://uil.unesco.org/lifelong-learning/learning-cities/mexico-city-statement-sustainable-learning-cities-0> Letöltés ideje: 2020. 06. 25.)
42. UNESCO UIL (2017) *Cork Call to Action for Learning Cities* (Letöltés helye: <https://uil.unesco.org/lifelong-learning/learning-cities/cork-call-action-learning-cities> (Letöltés ideje: 2020. 06. 25.)
43. Yang, J. (2012) An overview of building learning cities as a strategy for promoting lifelong learning. *Journal of Adult and Continuing Education*. 18(2) pp. 97-113.